

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛІСНА ВІКТОРІЯ ГРИГОРІВНА

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
« ____ » _____ 2024 р.

**Міграційна політика країни та механізм регулювання міжнародної
міграції робочої сили**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М. Є. Шкурат, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук

_____
підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Лісна В.Г. Міграційна політика країни та механізм регулювання міжнародної міграції робочої сили. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2024.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти, основні теорії та методичні засади аналізу міжнародної міграції робочої сили. Проведено аналіз міграційних процесів в Україні та країнах Європейського Союзу. Визначено удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції та розглянуто перспективи їх міграційної політики.

Основним науковим результатом дослідження є кореляційно-регресійний аналіз показників впливу на ВВП України, розраховані прогнозні значення показників для прорахунку результуючого показника ВВП України на період 2023-2025 років.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, робоча сила, міграційні потоки, шукачі притулку, еміграція.

104 с., 9 табл., 20 рис., бібліограф.: 76 найм

Lisna V.H. Migration policy of the country and the mechanism of regulation of international labor migration. Specialty 292 International Economic Relations. Educational and professional program "International Economic Relations". Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2024.

The paper deals with theoretical aspects, basic theories and methodological principles of the analysis of international labor migration. The author analyzes migration processes in Ukraine and the European Union. Improvements in Ukraine's cooperation with the EU countries in the field of migration regulation are identified and the prospects for their migration policies are considered.

The main scientific result of the study is a correlation and regression analysis of the indicators of influence on Ukraine's GDP, and the forecast values of the indicators are calculated to calculate the resulting GDP of Ukraine for the period 2023-2025.

Keywords: migration, migration policy, labor force, migration flows, asylum seekers, emigration.

104 pp., 9 tables, 20 figures, bibliography: 76 names

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ.....	8
1.1. Сутність міжнародної міграції та основні причини, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили.....	8
1.2. Види та основні теорії міжнародної міграції робочої сили.....	14
1.3. Методичні засади аналізу міжнародної міграції робочої сили	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	27
2.1. Дослідження концептуальних засад механізму регулювання міграційних процесів в Україні та ЄС	27
2.2 Аналіз розвитку міграційних процесів в Україні та країнах Європейського Союзу.....	40
2.3. Моделювання впливу міграції та показників ринку праці на ВВП України	59
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	69
3.1. Удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції	69
3.2. Основні проблеми міграції робочої сили в Україні та шляхи їх вирішення	76
3.3. Перспективи міграційної політики України та країн ЄС.....	80
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	90
ДОДАТКИ	97

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ЄС – Європейський Союз

США – Сполучені Штати Америки

НТП – Науково-технічний прогрес

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

Мінсоцполітики – Міністерство соціальної політики України

ДМС – Міністерство соціальної політики України

НБУ – Національний банк України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СНД – Співдружність Незалежних Держав

УВКБ ООН – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців

ЗВО – Заклад вищої освіти

ВВП – Внутрішній валовий продукт

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних реаліях міграційна політика України та європейських країн – це важливий фактор забезпечення національної безпеки країн Європейського Союзу. 21 століття також знаменується як століття міграції, адже міграційні рухи з їх масштабами, які постійно зростають, диверсифікація напрямку та складу стали важливим чинником розвитку глобалізованого світу. Вони справляють значний вплив на кількісний і якісний склад населення, економіку, політику і культуру. Військові дії, тероризм, політичні репресії, стихійні лиха, нерівномірний соціально-економічний розвиток – слід розглядати як чинники, що суттєво впливають на міграцію в контексті глобалізаційних змін нашого часу. Внаслідок цих змін особливого значення набуває питання регулювання міграційних потоків і процесів міграції загалом.

Окремі аспекти дослідження міжнародної міграції розглядаються у працях українських та зарубіжних науковців, таких як: Німчина О.В., Староверів О.В., Пуригіна О.Г., Гурина К.А., Давиденко О.Л., Важенкова Т.М., Кравченко В.Г., Журба О. В., Фірсов І.В., Малиновська О.А., Кизима І., Лібанова Е. М., Равенштайн Е. Г., Бріч В.Я., Краузе О., Борхас Г. та інших.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз міграційної політики, дослідження сучасного стану міграційних потоків та визначення перспектив подальшого розвитку міграційних процесів України та Європейського Союзу.

Завдання, зумовлені метою дослідження, полягають у наступному:

- розглянути сутність міжнародної міграції та основні причини, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили;
- дослідити види та основні теорії міжнародної міграції робочої сили;
- обґрунтувати методичні засади аналізу міжнародної міграції робочої сили;
- дослідити концептуальні засади механізму регулювання міграційних процесів в Україні та ЄС;

- проаналізувати розвиток міграційних процесів в Україні та країнах Європейського Союзу;
- оцінити результативність міграційної політики в Україні;
- розглянути удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції;
- визначити основні проблеми міграції робочої сили в Україні та шляхи їх вирішення;
- виявити перспективи міграційної політики України та країн ЄС.

Об'єктом дослідження є міграційна політика України та ЄС.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади удосконалення міграційної політики Європейського Союзу та України у контексті глобалізаційних викликів та сучасних тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин.

Теоретико-методологічною базою магістерської роботи є науково-дослідні розробки українських та зарубіжних вчених із питань міграційної політики та міграційних процесів країни.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти основних засад з державної міграційної політики, дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної міграційної служби України, статистична інформація Євростату, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації з міграції.

У дослідженні використовуються такі **методи** дослідження, як: абстрактно-логічний – при вивченні сутності різних категорій і визначень у сфері державного регулювання трудової міграції, порівняльно-статистичний – задля проведення аналізу міграційних процесів в Україні та країнах Європейського Союзу, історичний – для розгляду виникнення та розвитку міграційних процесів в Україні та ЄС, графічний – задля оцінки тенденцій процесів міграції, методи кореляційно-регресійного аналізу, моделювання та прогнозування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у наступному: оцінено результативність міграційної політики України, сформульовано рекомендації щодо покращення міграційної політики України та ЄС, запропоновано шляхи удосконалення міграційних потоків України та країн Європейського Союзу. Висновки та рекомендації, сформульовані та продемонстровані в цій роботі, можуть бути використані для підвищення ефективності міграційної політики України та Європейського Союзу в контексті глобальних викликів сучасності.

Апробація результатів дослідження. За результатами кваліфікаційної магістерської роботи автором опубліковано наукову статтю та тези:

Шкурат М.Є., Лісна В.Г. Міграційна політика Європейського Союзу. Електронне фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2023. Вип. 39, С. 165-170.

Шкурат М.Є., Лісна В.Г. Міжнародна міграція робочої сили у системі міжнародного бізнесу. II Міжнародна науково-практична конференція “Science and technology: problems, prospects and innovations”. Osaka, Japan. CPN Publishing Group. 2022. 715 p.

Структура роботи: кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, що включає 76 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 104 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

1.1. Сутність міжнародної міграції та основні причини, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили

Переміщення населення — це цілком природне явище, яке відбувалося в усі часи. Зростаюче явище міграції є однією з найважливіших проблем для розвинутих країн і країн, що розвиваються. Це пов'язано не лише з економічними змінами (насамперед глобалізацією), культурними та етичними змінами, а й із зростанням бідності та міжнародними чи етнічними конфліктами [1, с. 4].

Водночас міграція має важливе значення для економічного розвитку багатьох країн, оскільки забезпечує перерозподіл робочої сили з країн із відносним надлишком у країни з її дефіцитом і тим самим підвищує попит на трудові ресурси. При цьому трудова міграція вважається чи не найважливішим сегментом, оскільки в приймаючих країнах мігранти практично відразу виходять на ринок праці, займаючи певні ніші або, навпаки, конкуруючи за робочі місця з місцевим населенням [2, с. 5].

Латинською «*Migratio*» означає переміщення або переселення. Міграція представляє собою складне суспільне явище, яке відрізняється великими масштабами та незначною різноманітністю [3].

«Міжнародна міграція» в більш науковому розумінні — це процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу в пошуках роботи з більш сприятливими умовами, чим у країні походження, що визначається співвідношеннями пропозиції та попиту на робочу силу [4].

У найзагальнішому вигляді поняття міграції передбачає «переміщення людей на досить велику відстань і досить тривалий термін» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «трудова міграція»

Автор	Сутність
Давиденко Е.Л.	Переселення працездатного населення з однієї держави в іншу терміном на один рік або більше з економічних або інших причин
Важенкова Т.Н.	Переміщення осіб з однієї країни в іншу з метою працевлаштування
Похлебаєва А.	Процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування на більш сприятливих умовах, ніж у країні у якій перебуває працівник, що характеризується співвідношенням попиту та пропозиції на ринку праці
Кравченко В.Г.	Особливий вид міграції економічного характеру, як правило, з метою пошуку роботи за межами країни постійного проживання.
Журба О.В.	Тимчасові поїздки на роботу, або тимчасове переміщення зі метою працевлаштування
Фірсов І.В.	Переміщення працеспроможного населення з одного населеного пункту в інший, метою якого є пошук роботи на умовах найму

Джерело: Створено автором на основі [2; 5-9]

Міжнародна трудова міграція зростає в контексті формування економічних зв'язків у світовому господарстві. Це поняття стосується транскордонного руху працівників у пошуках роботи. Це процес стихійного розподілу трудових ресурсів між національними галузями світового господарства. Її економічною основою є відчуження між безпосередніми виробниками та засобами виробництва, взаємопов'язаність країн та нерівність у їхньому соціально-економічному розвитку [10, с. 91].

Трудова міграція зумовлена як економічними, так і неекономічними чинниками. До перших належать незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах міграції, відносно високий рівень заробітної плати в основних центрах міграції (США, Західна Європа), відносно високі технічні стандарти умов праці в країнах міграції, а також соціальні умови, які дозволяють повною мірою реалізувати потенціал в країнах міграції. До вторинних причин можна віднести високу поширеність стихійних лих у країнах міграції, вищий рівень захисту навколишнього

середовища в країнах міграції, а також політичні, військові, релігійні, національні та культурні причини [11, с. 87].

Сьогодні міжнародна трудова міграція заповнила усі континенти та має глобальний характер. За оцінками експертів, понад 3% населення планети нині проживає за межами країни походження [12].

За даними Світового банку, імміграція приносить світовій економіці більше переваг, ніж міжнародна торгівля. На основі теоретичної моделі глобальної економічної рівноваги було проаналізовано, що збільшення кількості мігрантів на 8% у 2025 році порівняно з 2000 роком призведе до зростання світового доходу на 0,6%, у тому числі для розвинених країн – на 0,4%, а для тих країн, що розвиваються – на 1,8 %. Іншими словами, міграція не тільки сприяє розвитку, але й сприяє більш справедливому розподілу глобального багатства [13].

Сучасна міграція характеризується явищем, відомим як «міграційний перехід», тобто перетворення країн-донорів мігрантів у країни-реципієнтів. Ознаки міграційного переходу зараз можливо помітити у Східній Європі, наприклад у Польщі. Країна, що має одну з найбільших емігрантських спільнот завдяки тривалій міграції, зараз є місцем призначення для сотень тисяч іноземних працівників, переважно з України [14].

Багато факторів впливають на міжнародну трудову міграцію. Британський вчений Е. Ровенштейн у своїй теорії розділив їх на фактори притягування та відштовхування. Відповідно до теорії «притягування і відштовхування», люди переїжджають до країн з кращими економічними умовами, ніж у їхніх рідних країнах. На міжнародну міграцію трудових ресурсів впливають економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні фактори (табл. 1.2). Фактори «відштовхування» — це ті, що витісняють населення з країни, а фактори «притягання» розуміються ті, які стимулюють приплив трудових ресурсів [15].

Таблиця 1.2 – Фактори впливу на міжнародну міграцію населення

Фактори “відштовхування”	Фактори “притягування”
Економічного характеру	
Маленька заробітна плата	Велика заробітна плата
Низький рівень життя	Високий рівень життя
Безробіття	Вільні робочі місця
Нестабільність економіки	Сталий розвиток економіки
Проблемна податкова система	Ліберальна податкова система
Соціального характеру	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Незадовільні умови праці	Хороші умови праці
Нерозвинена медична система	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутня можливість кар'єрного росту	Наявність можливості для професійного розвитку
Культурного характеру	
Релігійна дискримінація	Свобода вибору релігії
Дискримінація за етнічним походженням	Заборона дискримінації за будь-якою ознакою
Расизм	Відсутність расизму
Політичного характеру	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільна політична система
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
Екологічного характеру	
Забруднене довкілля	Кращі екологічні умови
Неякісна питна вода та продукти харчування	Чиста питна вода та екологічно безпечні продукти харчування

Джерело: Створено автором на основі [16, 17]

На міжнародну трудову міграцію в основному впливають економічні фактори. Одним із основних факторів міграції є вищі зарплати в країні призначення. Мета міждержавної трудової міграції – прагнення поліпшити матеріальні умови – загалом залишалася незмінною протягом багатьох років. Найбільш поширеними є постійна і тимчасова форми міграції. Причина мобільності робочої сили визначається змінами попиту та структури виробництва, викликаними науково-технічним прогресом. Зменшення обсягів виробництва або ліквідація окремих застарілих виробництв вивільнить робочу силу для пошуку роботи в інших країнах. Трудова міграція зростає з кожним роком. Це насамперед форма переміщення відносно надлишкового населення

з одного центру накопичення капіталу в інший, така економічна природа трудової міграції [18].

Проте в процесі трудової міграції задіяні не лише безробітні, а й частина робочої сили. У цьому випадку мотивом міграції є пошук більш сприятливих умов праці. Населення активно переміщується з країн з низьким рівнем життя та заробітною платою в країни з вищим рівнем життя.

Однією з найважливіших особливостей сучасного стану міжнародної міграції є «відтік умів», тобто постійна або безповоротна міграція кваліфікованих науковців і фахівців. Основні причини, що породжують цей процес наступні:

- постійний спад соціального статусу ученого та спеціаліста;
- результати праці учених та висококваліфікованих спеціалістів часто не реалізуються у повній мірі;
- прагнення покращити свій матеріальний стан;
- перспективність реалізації своїх знань та досвіду за кордоном;
- національна та релігійна нетерпимість;
- високий рівень безробіття, насамперед серед висококваліфікованих спеціалістів.

Нестабільна економічна ситуація в країні та сприятливі умови для працевлаштування кваліфікованих фахівців за кордоном сприяли зростанню еміграції [19, с. 127-128].

Економічні чинники є не єдиними факторами міжнародної трудової міграції, але в більшості випадків вони є основними (додаток А). Основна проблема з точки зору управління міжнародною трудовою міграцією полягає в спільному впливі багатьох різних груп факторів. Об'єднані в складну структуру, яка часто рухається в багатьох різних напрямках, фактори міжнародної міграції ускладнюють управління, роблячи міжнародні потоки трудових мігрантів важко контрольованими та непередбачуваними. Тому вплив будь-якого чинника міжнародної трудової міграції необхідно вивчати в комплексі з урахуванням впливу інших факторів [21; с. 11].

Трудова міграція має такі особливості: роботодавці мають законне право розпоряджатися своєю робочою силою; додаткові потреби в робочій силі в країні перебування; домінування впливу комплексу міграційних факторів на бажання залишитися в країні проживання. Трудова міграція з посади найманого працівника – це можливість отримати стабільну та гідну роботу для підвищення рівня життя завдяки більш вигідному продажу своєї робочої сили на ринку праці за межами території постійного проживання мігранта. Трудова міграція пропонує роботодавцям можливість тимчасово найняти висококваліфікованих працівників з необхідною кваліфікацією за нижчої вартості робочої сили.

Масштаби міграції постійно збільшуються, в ній беруть участь представники практично всіх континентів. Нелегальна міграція також зростає і стає частиною глобальної торгівлі людьми. Нелегальна міграція дозволяє підприємцям використовувати найдешевші та нелегальні джерела робочої сили. У багатьох промислово розвинутих країнах склалися подвійні ринки праці: один продає внутрішню (національну) робочу силу, а інший — іноземну. Населення певної країни здебільшого працює на висококваліфікованих роботах, тоді як більшість іммігрантів працюють на трудомістких і часто шкідливих для здоров'я роботах. Мігранти працюють довше, але отримують нижчу зарплату. Присутність іммігрантів зміцнює позиції бізнесменів у переговорах з профспілками, сприяючи уповільненню темпів зростання зарплат.

Тому, міжнародна трудова міграція має негативний вплив на економіку країн-донорів і водночас позитивно впливає на економіку приймаючої країни через протилежний статус джерела робочої сили. Оскільки мігранти молоді або середнього віку, міжнародна міграція джерел робочої сили частково або повністю компенсує природне скорочення населення «старіючих» країн Центральної Європи. Це пояснюється тим, що мігранти в середньому молодші за вихідне населення країни, яке забезпечує робочу силу, а також через вищий

рівень народжуваності в їхніх сім'ях. В результаті в довгостроковій перспективі покращується ситуація з трудовими ресурсами.

1.2. Види та основні теорії міжнародної міграції робочої сили

Міграція населення має велике значення не лише у соціальному, економічному та демографічному розвитку більшості країн світу, але є одним із важливих факторів функціонування всієї світової економіки, підпорядкованої міжнародному регулюванню. Залучення іноземних працівників до пріоритетних спеціальностей, виходячи з потреб країни перебування, є важливим для економічного розвитку [22].

Основними відмінностями міжнародної міграції порівняно з внутрішньою є наступні важливі та унікальні ознаки:

- нагляд держави за міграційними переміщеннями;
- державні кордони мігрантів і їх подальше перебуванням в країні;
- ступінь відкритості держави зовнішньому світу, прагнення держави до інтеграції або ізоляції;
- державна політика на ринку праці, з питань біженців та боротьби з нелегальною міграцією.

Сучасна міграція робочої сили є об'єктивним і багатограним глобальним явищем. Її особливість полягає в тому, що робоча сила переміщується не тільки в розвинені країни, а й у країни, що розвиваються. Міжнародна трудова міграція в основному базується на різниці в оплаті праці в країні-донора і в країні-реципієнтів мігрантів, тобто причиною трудової міграції є перш за все економічні вигоди. Масштаби міжнародних міграційних потоків на пряму залежать від :

- наявність і рівень безробіття в країнах з перехідною економікою;
- відмінності в рівнях економічного розвитку країн і співставним цьому рівнях умов життя людей;

- відмінності між країнами у вартості робочої сили;
- міжнародні потоки капіталу та масштаби діяльності транснаціональних корпорацій [23, с. 22].

Основні поняття, необхідні при вивченні міжнародної міграції наступні:

- імміграція – в'їзд працездатного населення в країну на визначений термін;
- еміграція – виїзд працездатного населення з країни на визначений термін;
- міграційне сальдо – кількісний показник різниці між імміграцією та еміграцією;
- «витік мізків / відтік умів» – міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів;
- рееміграція – повернення емігрантів на Батьківщину на постійне місце проживання;
- нелегальна міграція – перетин кордону і/або трудова діяльність в іншій країні, яка здійснюється незаконно.

Організація Об'єднаних Націй визначає явище міжнародної міграції як "переміщення людей через національні кордони зі зміною місця проживання терміном понад 12 місяців» [24]. В залежності від класифікаційних критеріїв виділяють такі види трудової міграції (рис. 1.1), (див. додаток Б).

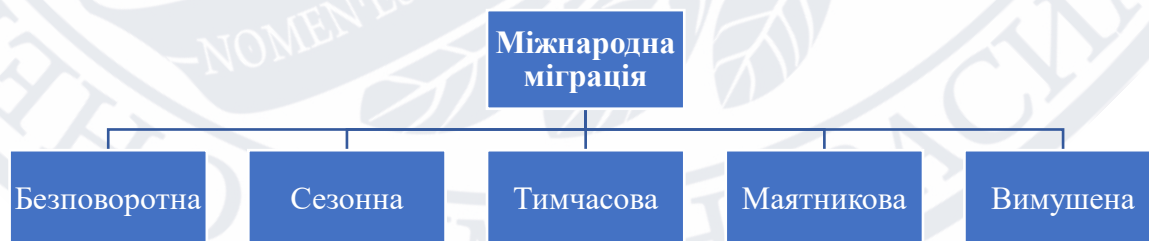

Рисунок 1.1 – Види міжнародної міграції

Джерело: Створено автором на основі [26, с. 122-123]

Сутність видів міграції:

- Безповоротна – міграція з подальшим отриманням дозволу на постійне місце проживання.
- Сезонна – міграція людей для отримання тимчасової або сезонної роботи на термін не менше одного року;
- Тимчасова – робоча сила переміщується в пошуках постійної роботи протягом кількох років. Тимчасова міграція поширена серед некваліфікованої робочої сили, але вона також має місце на ринку кваліфікованих спеціалістів. Мігранти цієї групи - це люди, які переїжджають в іншу країну з наміром отримати роботу на невизначений період часу. У більшості випадків тимчасові мігранти протягом кількох років накопичують капітал за кордоном і повертаються на Батьківщину, щоб відкрити власний бізнес. Часто тимчасова міграція стає передвісником незворотної міграції. Тимчасові мігранти, які досягли відмінних результатів у приймаючих країнах, часто не замислюються над поверненням на Батьківщину, де на них чекають похмурі перспективи. Очікується, що саме ця група мігрантів постраждає від політики урядів країн-експортерів робочої сили щодо стимулювання рееміграції [26, с. 123].
- Маятникова – міграція людей, які перетинають кордон частіше одного разу на тиждень для роботи в сусідній країні. Даний вид міграції являє собою щоденне або щотижневе переміщення людей від місця проживання до місця роботи, які розташовані по різній бік кордону. У багатьох країнах велика частина міського та сільського населення, яке проживає поблизу прикордонних пунктів, бере участь у маятниковій міграції. Найбільш масово це відбувається в тихих населених пунктах, центром яких є великі міста, розташовані відносно близько до кордону сусідньої держави.
- Вимушена міграція, ця форма міграції не спричинена економічними факторами, але вона має значний вплив на ринок праці. Вимушена міграція – це певні територіальні переміщення, які назавжди або тимчасово змінюють місце проживання з незалежних від людей причин (зазвичай проти їх волі). Цей вид міграції відбувається через стихійні лиха, екологічні катастрофи,

незвичайні політичні події, а також військові дії, що порушують основні права і свободи громадян, що призводять до статусу біженця [26, с. 123].

Відповідно до наведеної вище типології, трудову міграцію можна назвати соціальним процесом, в якому трудові мігранти переміщуються з певних причин через кордони після закінчення своєї трудової діяльності для досягнення власних цілей, відповідно до процедур і певних умов, встановлених у приймаючій країні. Однак це визначення не включає нелегальних трудових мігрантів.

Лише відносно недавно принципи дослідження трудової міграції стали предметом вивчення. Позитивний розвиток теорії трудової міграції розпочався у 1960-х роках. Більш детально була розроблена не тільки теорія ринку праці, але й теорія людської праці як складової продуктивних сил (див. додаток В).

Представники класичної політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль) одними з перших почали досліджувати міжнародну міграцію. А. Сміт зробив основний внесок у розвиток теорії міграції, він був засновником класичного підходу до міжнародної міграції, виступаючи за безперешкодне міжнародне переміщення робочої сили, аби ринкові сили могли максимізувати економічне зростання і скорочення бідності [34]. Тому А. Сміт виступає за абсолютно безперешкодний міжнародний рух капіталу, товарів і робочої сили, щоб ринкові сили могли максимально сприяти економічному розвитку та зменшенню бідності. Ринок регулює попит і пропозицію, що переміщується в ті сфери, які цього найбільше потребують. Таким чином, мобільність робочої сили через попит і пропозицію на ринку праці є природним процесом самоналагодження, головним чином зумовленим диференціацією заробітної плати. Цей процес має відбуватися через відсутність обмежень для вільного розвитку ринку.

К. Маркс і Ф. Енгельс стверджували, що мобільність населення безпосередньо залежить від рівня розвитку продуктивних сил суспільства і змінюється під його еволюційним впливом. Неокласична економіка (Дж. Харріс, М. Тодаро, О. Старк, Р. Коген) пояснює міжнародну трудову міграцію

нерівномірністю економічного розвитку країн, насамперед відмінностями в рівнях заробітної плати. Це забезпечує саморегулюючу функцію глобальних ринків праці. Економічне зростання та збільшення міграції поступово зменшують нерівність в оплаті праці в країнах, що відправляють мігрантів, і знижують стимули для міграції. [35].

Провідне місце в рамках неокласичного підходу займає "теорія людського капіталу", запропонована американським дослідником Л. Сястадом. Він припустив, що індивіди та домогосподарства мігрують для того, щоб збільшити власний "людський капітал", тобто мати можливість заробляти більше впродовж життя в результаті переїзду в іншу країну. Концептуальна специфікація цієї теорії зводиться до того, що людські інвестиції в міграцію, як і в інші види діяльності (наприклад, освіту, охорону здоров'я), мають виключно раціональне підґрунтя, з метою досягнення в майбутньому певної переваги, переважно матеріальної [36].

Нова економічна теорія міграції (О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд) базується на функціональному мікроекономічному аналізі та стверджує, що міграційні рішення приймаються не окремими особами, а групами, членами домогосподарства або сім'ї. При цьому метою відправлення членів сім'ї на роботу за кордон є не тільки максимізація очікуваного доходу, але й мінімізація ризиків, пов'язаних із нерозвиненістю ринку праці, страхування та кредитування у країні перебування. Успішний економічний розвиток є радше стимулом, ніж перешкодою для міжнародної трудової міграції, оскільки він створює додаткові стимули для інвестицій у місцеву економіку. Відлунням цієї теорії є теорія сімейної міграції (Дж. Борджас і Дж. Мінсер), згідно з якою дорослі члени сім'ї можуть по-різному оцінювати переваги міграції. Оптимальна стратегія подружньої пари залежить від ступеня співвідношення між сприйняттям переваг міграції чоловіком і дружиною. Ця теорія поєднує економічні, соціальні та психологічні підходи до пояснення міграції [37].

Теорія сегментованих ринків праці (М. Пьює, А. Портес, Л. Бах) описує первинний і вторинний сектори, що обумовлено існуванням попиту на робочу

силу між розвиненими країнами. Первинний ринок характеризується високою заробітною платою та стабільними робочими місцями для національної робочої сили. Натомість на вторинному ринку відсутність постійних робочих місць і низька заробітна плата створюють потоки трудової міграції. Представники теорії світових систем і теорії світового господарства (С. Сассен, Е.М. Петрас) вважають міграцію природним наслідком глобалізації. Згідно з цією теорією, міграція найчастіше відбувається між колишніми колоніальними державами, і цим процесам сприяють культурні, історичні, мовні, адміністративні та інші зв'язки між державами. Процеси трудової міграції є результатом розвитку глобальних транспортних мереж і засобів зв'язку, які полегшують переміщення людей на міжнародному рівні [38].

Ще одна теорія, яка розглядає міжнародну трудову міграцію на макрорівні – це теорія світового ринку праці. У ній стверджується, що глобальний ринок праці без чітко визначених територіальних кордонів формується та функціонує, реагуючи на попит і пропозицію трудових ресурсів у всесвітньому масштабі. Як влучно зауважує Дж. Борхас: «подібно до того, як національні ринки праці постачають робочу силу фірмам, глобальні ринки праці розподіляють робочу силу між різними державами». Теоретична концепція економіки світогосподарських зв'язків П. Ліндєрта підкреслює роль розвитку світових економічних відносин, також важлива міжнародна економічна інтеграція та поділ праці в сучасному глобальному розвитку. Цей підхід розвиває різні концепції використання трудових ресурсів не лише на внутрішньому ринку, але й на зовнішніх ринках, а також мобілізує глобальні зусилля для задоволення потреб у робочій силі окремих країн. Внаслідок міжнародного поділу праці та зміцнення міжнародних економічних відносин повноцінний економічний розвиток світової системи був би неможливий без міжнародної мобільності робочої сили. Тому, відповідно до цього теоретичного підходу, міжнародна трудова міграція є важливою категоріальною одиницею, яка виконує функцію регулятора міжнародних економічних відносин [39].

Д. Массей запропонував цікаву теорію під назвою "синтетична" теорія. Його аргументи базувалися на аналізі ідей неокласичної економічної теорії, нових економічних теорій міграції, теорій світової системи та теорій соціального капіталу. Массей представив суть синтетичної теорії як природний наслідок процесу економічної, політичної та соціальної інтеграції суспільства. Згідно з цією теорією, міжнародна міграція є наслідком економічного розвитку. Спочатку, коли мігранти виїжджають до розвинених країн, вони, як правило, не мають наміру залишатися там назавжди, і лише коли на них впливають певні обставини (зазвичай хороші), їхні мотиви можуть змінитися. Теоретичні підходи, які з'являлись на пострадянському просторі, не мали обґрунтованості та не мали багато прихильників, проте заслуговують на увагу концепція трьох стадій міграційного процесу. Розвиток цієї теорії пов'язаний з ім'ям російського вченого Л.Л. Рібаковського. Він пропонує розглядати міграційний процес (як серію фактів виїзду і прибуття мігрантів) не з точки зору територіальної сукупності людей, а з точки зору того, як це виглядає для самих учасників міграції.

На думку науковців, завершений міграційний процес складається з трьох основних етапів, які тісно пов'язані між собою:

- Початковий, або підготовчий етап: процес формування локальної мобільності населення;
- Основний етап, власне акт переселення;
- Завершальний етап, тобто облаштування мігрантів на новому місці [40].

До сучасних теорій міжнародної міграції відноситься: нова економічна теорія трудової міграції (New economics of labor migration), теорія притягування-відштовхування (Push-Pulltheory), теорія інституційного підходу (Institutional approach theory), дуальна теорія ринку робочої сили (Dual labor market theory), теорія світових систем (The world systems theory of migration), теорія людського капіталу (Human capital theory), теорія соціальних мереж (Network theory), теорія сукупної причинової зумовленості (Cumulative Causation of Migration), теорія відносної відмінності (Relative Inequality Theory

of Migration), концепція мобільного переходу та синтетична теорія міжнародної міграції.

Нова економічна теорія трудової міграції (New economics of labor migration) ґрунтується на припущенні, що рішення про міграцію не обов'язково приймаються окремими особами одноосібно, інші члени сім'ї, домогосподарства або громади часто також залучені до цього процесу. Колективному рішення може передувати серйозний самоаналіз, а мотивацією, швидше за все, буде потреба у збільшенні колективного доходу. Теорія притягування-відштовхування (Push-Pulltheory) припускає, що фактори, наявні та визначені в країні походження, фактори, наявні в країні прибуття, і так звані "проміжні обставини" (відстань, міграційна політика, тощо) визначають міграцію людини. Міжнаціональні міграційні потоки формуються не тільки через високо локалізовані умови, що впливають на міграційні рішення, але й через потік інформації від мігрантів, які вже виїхали. І в результаті цього потоку в різних точках міграційної площини формуються фактори притягання і відштовхування. Щодо дуальної теорії ринку робочої сили (Dual labor market theory), міграція базується попитом та визначається рекрутерською політикою роботодавців або уряду, в країнах призначення. Міжнародну міграцію спонукає уроджений попит на робочу силу мігрантів, що притаманно для економічної структури розвинених країн. Міграцію викликають не фактори відштовхування (push factors) в країні-донора робочої сили, а фактори притягування (pull factors) в країні-реципієнті [41].

Отже, усі перераховані вище теорії є унікальними і описують дуже різні погляди вчених. Їх специфіка полягає в тому, що вони не суперечать, а доповнюють одна одну.

1.3. Методичні засади аналізу міжнародної міграції робочої сили

Відтік певних кваліфікованих працівників має позитивний ефект у вигляді зниження рівня безробіття для країни походження. У країнах, де ринок праці не може поглинути наявну внутрішню робочу силу, міжнародна трудова міграція зменшує фінансовий тиск на державу і знижує рівень безробіття. Там, де система вищої освіти розвинулася настільки, що ефективно залучення випускників на ринок праці є проблематичним, або де існує певний "розрив" між спеціалізацією та реальними потребами економіки, втрати від міжнародної міграції незатребуваних кваліфікованих працівників є незначними [42, с. 251].

Загальним негативним наслідком міграційних переміщень, зумовлених дефіцитом робочої сили в окремих галузях, а також через глибокі технологічні зміни та зацікавленість окремих країн у зниженні витрат на підготовку кадрового потенціалу, є виїзд висококваліфікованих кадрів з країни свого походження. Найбільш негативний вплив має виїзд науковців, чиї досягнення впливають на розвиток НТП в країні походження. Вплив є ще більшим, коли такі вчені залучені до викладання у вищих навчальних закладах та аспірантурі, і їхня міграція негативно впливає на майбутній освітній, інтелектуальний та інноваційний потенціал країн їхнього походження. Міжнародна міграція дослідників, науковців та викладачів вищих навчальних закладів сприяє подальшій мобільності талановитих студентів. Це загрожує знищенням наукових шкіл, які формувалися десятиліттями, та деградацією наукової сфери на національному рівні [43].

Коли міжнародна трудова міграція відбувається з менш розвинених країн до більш розвинених, мігранти можуть розраховувати на підтримку систем соціальної допомоги, зокрема допомоги по безробіттю, у випадку легальної міграції. Враховуючи, що зайнятість та отримання допомоги по безробіттю є стохастичними, дохід Bit країни в період t визначається як:

$$Bit = pit Wit + pi2 lit, (1.1)$$

де pit – ймовірність отримати роботу із заробітною платою Wit в країні i в періоді t ;

$pi2$ – ймовірність отримати допомогу по безробіттю $Ii2$ в країні i в періоді t [44, с. 422].

Негативні наслідки міжнародної трудової міграції для економіки країн-донорів робочої сили полягають у тому, що через переважання нелегальних елементів мігранти не беруть участі у формуванні соціальних фондів, що посилює фінансову напругу у соціальному забезпеченні громадян країни-донора, а при поверненні на батьківщину після виходу на пенсію виникають проблеми з виплатою пенсій, що посилює соціальну напругу. Нижче наведено формулу, яка визначає вплив міжнародної міграції на продуктивність економіки країни, що експортує робочу силу:

$$\Delta Y_e = M \times R + (T - L) \times N_m, (1.2)$$

де ΔY_e – зміна ВВП країн-експортерів робочої сили внаслідок міжнародної міграції (у національних грошових одиницях);

M – мультиплікатор грошових переказів трудових мігрантів (у безрозмірних одиницях);

R – грошові перекази трудових мігрантів на Батьківщину своїм сім'ям (у національних грошових одиницях);

T – середні соціальні витрати на одного працівника (у національних грошових одиницях на одну особу);

L – внутрішній валовий продукт, створений середньостатистичним працівником (у національних грошових одиницях на одну особу);

N_m – кількість трудових мігрантів, осіб. Ця формула достовірна лише у випадку повної зайнятості, коли переміщені трудові мігранти не замінюються з числа безробітних [45, с. 252].

Основними чинниками професійної міграції є несприятливі економічні умови, низький рівень заробітної плати, недостатнє фінансування науково-освітнього сектору та нерозвиненість наукомістких галузей у країні походження. З іншого боку, в країнах, які приймають трудових мігрантів,

спостерігається протилежна картина: вища заробітна плата, більші можливості для професійної самореалізації, добре розвинена інноваційна інфраструктура та вищі темпи НТП. Країни-донори трудових мігрантів, втрачають якісний людський потенціал та кошти на його формування, що затримує економічний та інноваційний розвиток. За оцінками ООН, витрати на навчання потенційних мігрантів становлять 2 млрд доларів на рік. Таким чином, країна призначення отримує якісний кадровий потенціал і заощаджує кошти на його формування, стимулюючи таким чином свій економіко-інноваційний розвиток. Міграція фахівців з країн походження призводить до значного зниження кваліфікації та якості людського потенціалу і відповідного зниження інвестиційної привабливості країни, що віддає трудових мігрантів [46, с. 8].

Особливе місце в аналізі трудової міграції займають статистичні методи (рис 1.2). Також у дослідженні запропоновано наступні статистичні показники для аналізу трудової міграції населення (див. додаток Г).

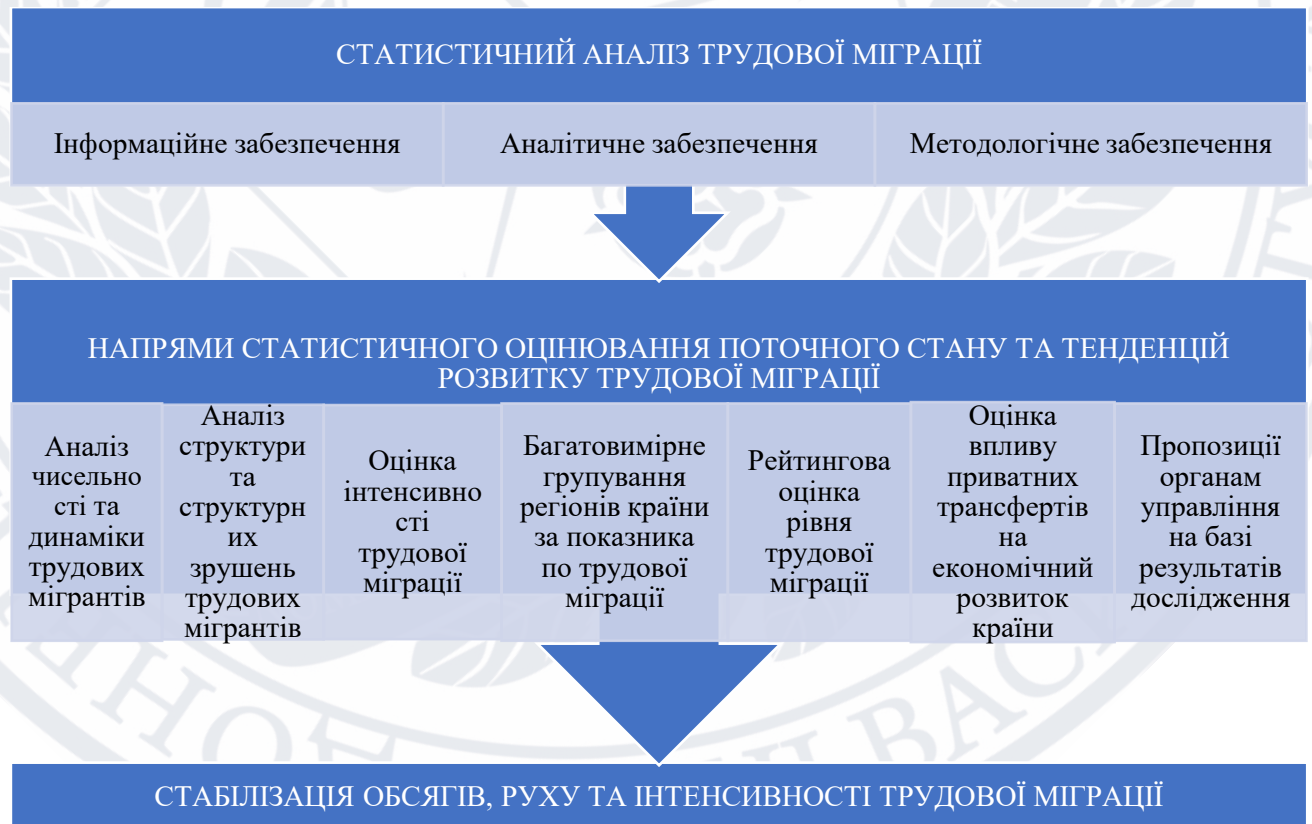

Рисунок 1.2 – Концептуальна схема статистичного аналізу трудової міграції

Джерело: Створено автором на основі [47]

Слід також зазначити, що для аналізу впливу міграції на соціально-економічний розвиток країн, що відправляють та приймають мігрантів, використовують кореляційно-регресійний аналіз, який допомагає визначити масштаби впливу міграції та виконує ідентифікаційну функцію. Таким чином, трудова міграція аналізується з метою оцінки міграційного процесу (кількість прибулих і вибулих мігрантів, їх динаміку і темпів зміни показників) та визначення позитивного і негативного впливу міграції на економіку країни. У такому аналізі використовуються різні методи - економіко-математичні, статистичні, економетричні тощо.

Підсумовуючи можна сказати що, міграція на кожному етапі розвитку є складним, різноманітним і нечітко визначеним явищем, оскільки її якість, характер, напрямки і тенденції змінюються. Через сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників лише незначна частина трудових мігрантів повертається додому з новими знаннями, навичками та цінностями, і лише меншість може ефективно використати їх для економічного розвитку. Однією з особливостей ринку праці є те, що на ньому вкрай важко знайти компроміс між часткою населення з ефективною зайнятістю для економічного розвитку та соціальним забезпеченням.

Висновки до розділу 1

Міжнародна міграція — це переміщення робочої сили з однієї країни в іншу в пошуках роботи з кращими умовами, ніж у країні походження, що визначається співвідношенням попиту та пропозиції праці. Міграція у сучасному світі набула масового характеру і має вплив не лише на економічне та соціальне становище окремих осіб і професійних груп, а й на всю глобальну демографічну та економічну систему. Основними причинами еміграції вважається намір покращити умови життя та розширити освітні перспективи.

Існують різні типи міграції, кожен з яких має свої мотиви та виклики. Деякі, як вимушена міграція, є надзвичайно складною та небезпечною. Інші,

як, наприклад, добровільна міграція, є захоплюючою та сповненою різними можливостями.

Основними причинами професійної еміграції є несприятлива економічна ситуація, низький рівень заробітної плати, незадовільне фінансування наукової та освітньої сфер, нерозвиненість наукомістких виробництв у країні походження. Проте в країнах, які приймають трудових мігрантів, спостерігається протилежна ситуація. Це означає вищі зарплати, більші можливості для професійної самореалізації, розвинену інноваційну інфраструктуру та науково-технічний прогрес. Країни-постачальники робочої сили втрачають якісні людські та освітні ресурси, сповільнюючи економічний та інноваційний розвиток.

Перераховані у розділі теорії є унікальними і описують дуже різні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених. Їх особливість полягає в тому, що вони не суперечать, а навпаки, доповнюють одна одну.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Дослідження концептуальних засад механізму регулювання міграційних процесів в Україні та ЄС

Становлення незалежної Української держави збіглося з активізацією глобалізаційних процесів, одним із факторів і наслідків яких стала масова міграція. З перших років незалежності, не маючи досвіду державного управління міграційним процесом, Україна стала ареною масової міграції зовнішнього населення. Географічне положення нашої держави сприяє переміщенню (часто нелегальних) мігрантів, які намагаються потрапити до Європейського Союзу через український кордон. Друга половина ХХІ століття відкрило нову сторінку в розвитку трудової міграції в Україні. На тлі економічної, політичної і культурної взаємодії, ІТ-революції та кардинальних технологічних інновацій у сфері праці вона набула расової та нерівномірної спрямованості. Українська трудова міграція є важливою частиною економіки, історії, демографії, політики та культури української держави.

У зв'язку з безсумнівною важливістю регулювання питань міграції для майбутнього розвитку України, постає питання формування концептуальних засад міграційної політики. Звичайно, існує кілька підходів до розуміння міграційної політики, оскільки її можна розглядати в контексті багатьох наукових дисциплін, зокрема політології, соціології, права, психології, антропології, демографії, історії тощо. Наприклад, О. Бабенко у своєму визначенні виступає за соціальні технології регулювання міграційного процесу: «Міграційна політика – це система заходів, ресурсів і механізмів, за допомогою яких держави і суспільства спеціально впливають на соціальні переміщення і соціальну мобільність усіх корінних народів та інших етнічних груп» [48]. На думку А. Хомри, «міграційна політика – полягає у комплексі

різних розробок та заходів, що направляються на створення необхідних міграційних потоків та потрібної інтенсивності міграції населення» [49, с. 39]. За визначенням Л. Л. Рибаківського, «міграційна політика - це система ідей і концептуально об'єднаних інструментів, загальноприйнятих на рівні управління, яка передбачає, перш за все, дотримання державою та її соціальними інститутами певних принципів, що відповідають конкретно-історичним умовам країни, і досягнення цілей, придатних як для поточного, так і для наступного етапу розвитку суспільства» [49, с. 39].

Після здобуття незалежності Україна, яка була відокремлена від зовнішнього світу залізною завісою, була інтегрована у глобальні міграційні процеси в умовах значної інтенсифікації міжнародних переміщень населення. Україна як приймала, так і передавала населення, мігранти почали використовувати для транзиту. Міграція громадян за кордон з метою працевлаштування була і залишається важливою для соціально-економічного та демографічного розвитку країни. На тлі перманентної економічної кризи та значного відставання України від інших європейських країн за рівнем життя та заробітної плати, трудова міграція набула значного поширення як стратегія покращення добробуту багатьох українських домогосподарств. Складність регулювання різноманітних і різноспрямованих міграційних потоків зумовила необхідність запровадження продуманої міграційної політики та надійних законодавчих і інституційних механізмів її реалізації.

Основні права у сфері міграції закріплені у положеннях Конституції України і включають свободу пересування, недискримінацію та рівність перед законом. Міграційне законодавство складається із законів «Про громадянство України», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про закордонних українців», «Про запобігання торгівлі людьми», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб», а також ряд нормативно-правових документів, затверджених Урядом.

В Україні міграційний процес регулюється державою, це передбачено Концепцією державної міграційної політики. Концепція направлена забезпечувати ефективне державне управління міграційними процесами, створювати умови для сталого демографічного та соціально-економічного розвитку держави, підвищувати рівень національної безпеки шляхом запобігання створенню неконтрольованих міграційних процесів та знищення їх наслідків, узгоджувати національне законодавство у сфері міграції з міжнародними стандартами, посилювати соціальний і правовий захист громадян України, які перебувають та працюють за кордоном, створювати умови для безперешкодного впровадження прав, свобод, законних інтересів мігрантів і забезпечувати виконання ними передбачених законодавством обов'язків, забезпечувати повноту використання інтелектуального та трудового потенціалу таких осіб, дотримуватись принципів захисту інтересів України [50].

Дана Концепція передбачає такі механізми реалізації державної міграційної політики України:

- Подальше удосконалення законодавства України щодо регулювання всіх видів міграції громадян та пов'язаних з нею факторів відповідно до необхідності вирішення та випередження найбільш актуальних проблем у сфері міграції з урахуванням внутрішньої, світової, демографічної та соціально-економічної міграції, міжнародних зобов'язань України та положень міжнародного права;
- Розвиток міжнародного співробітництва України з питань регулювання міграційних процесів, удосконалення методів збору інформації та уніфікації відповідних статистичних показників за міжнародними стандартами;
- Інтегрування завдань державної міграційної політики в національні та регіональні стратегії та програми розвитку;

- Створення та забезпечення реалізації спеціальних програм і планів, спрямованих на вирішення поточних проблем, що виникають у сфері міграції (наприклад, пов'язаних з інтеграцією іммігрантів, заохоченням зворотної міграції, реінтеграцією українських мігрантів тощо);
- Врахувати основні завдання міграційної політики держави при розробці державного та місцевих бюджетів; спрямування усіх ресурсів на вирішення пріоритетних завдань у міграційній політиці Української держави;
- Формування пріоритетних напрямів та розроблення заходів державної міграційної політики з урахуванням міграційної ситуації та особливостей розвитку кожного регіону;
- Модернізація і реорганізація спеціальних служб для забезпечення повнішого та ефективнішого регулювання міграційної сфери;
- Покращення співпраці між державними органами, організаціями, відомствами різних рівнів і сфер впливу та з неурядовими організаціями з метою регулювання міграційних процесів та іншими пов'язаними з ними факторів;
- Проведення дослідження з метою моніторингу міграційної ситуації, і вплив, який вона має на різні сфери суспільного життя;
- Стимулювання, розвиток і підтримка наукових досліджень у сфері міграції населення [50].

Експерти серйозно критикували Концепцію національної міграційної політики 2011 року, але в наступні роки міграційні чинники у світі та в Україні суттєво змінилися. Внаслідок гібридної агресії Росії проти України, спричиненого нею масового внутрішнього переміщення, набуття чинності Угоди про асоціацію з ЄС та переорієнтації вектору української міграції на захід, значного посилення міграційного тиску на Європу, виникла нагальна потреба в модернізації підходів до регулювання міграційних процесів (рис. 2.1).

Основні механізми реалізації державної міграційної політики в Україні

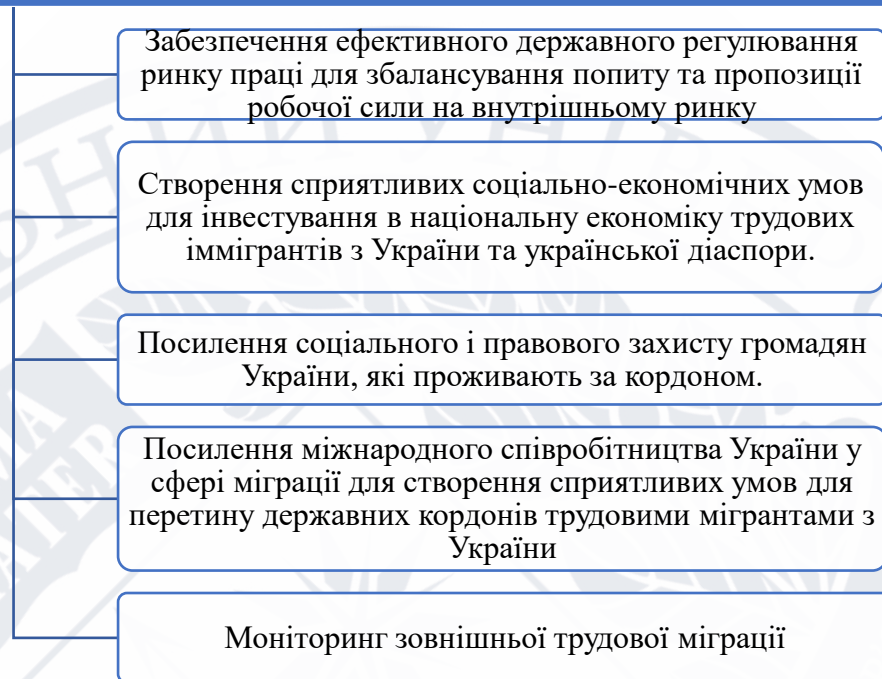

Рисунок 2.1 – Основні механізми реалізації державної міграційної політики України

Джерело: Створено автором на основі [50]

Наразі, основним документом в Україні, який визначає державну міграційну політику є Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 482-р, щодо трудової міграції – Національна економічна стратегія на період до 2030 року затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179 [51, 52].

Стратегія заснована на таких принципах реалізації державної міграційної політики:

- верховенство права;
- захист прав людини та основних свобод;
- прозорість діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

- запобігання та боротьба з будь-якою формою та проявом расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості;
- неприйнятність будь-яких форм дискримінації;
- сприяти культурному різноманіттю;
- сполучність міграційної політики з іншими сферами діяльності держави;
- координація та співпраця на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- активна участь громадських партнерів, науковців, міжнародних організацій;
- наукова цінність прийнятих рішень;
- гнучкість, яка передбачає періодичне коригування тактичних завдань та заходів, задля досягнення стратегічних цілей [51].

Цілі у сфері міграції та мобільності населення України:

- Зменшити адміністративні перешкоди для свободи мобільності населення України, шляхом обліку населення; реєстрації місця проживання; видачі посвідчень, що підтверджують громадянство України або спеціальний статус;
- Мінімізувати негативні наслідки еміграції з України та посилити її позитивний вплив на розвиток держави. Водночас певних результатів можна досягти в рамках завдань, пов'язаних із міграцією, таких як розвиток можливостей тимчасового легального працевлаштування за кордоном як альтернативи довгостроковій міграції на постійній основі, сприяння програмам освітнього обміну, підвищення обізнаності людей про можливість еміграції, у тому числі репатріації, а також забезпечити захист прав громадян України, які виїхали на роботу та проживання за кордон. Ці обов'язки включають підтримувати мігрантів протягом усього міграційного циклу (перед виїздом, під час перебування за кордоном і після повернення).
- Створити необхідні умови для повернення українських мігрантів та їх реінтеграції в українське суспільство. Щоб сприяти поверненню іноземних

мігрантів, необхідно зміцнювати відносини з Україною та інформувати мігрантів про можливість та умови повернення, щоб вони мали можливість брати участь в економічній, соціальній, культурній та політичній динаміці України [51].

У дослідженні сутності механізму регулювання міграції населення, увага приділяється системному підходу, який означає, що міграційні процеси забезпечуються впливом суб'єкта у вигляді державних і недержавних організацій та суб'єктів ринку міграційних послуг для досягнення бажаних результатів. Механізм як система визначається взаємодією та взаємозалежністю механізму в цілому, що визначається його цілями, завданнями, принципами, функціями, суб'єктами, методами та державним регулюванням [53, с. 109]. Структура механізму відображена на додатку Д.

Відповідальність за формулювання міграційної політики розділили між собою Міністерство внутрішніх справ України (МВС) та Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики), у той час як Державна міграційна служба України (ДМС) реалізує міграційну політику та надає рекомендації щодо неї. Основні міжнародно-правові документи щодо захисту прав людини, а саме: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про соціальні та економічні права та Європейська конвенція з прав людини, підписані Україною як одним із країни-засновниці Організації Об'єднаних Націй Конвенція з прав людини стала частиною законодавства в 1997 році для забезпечення прав усіх людей, включаючи іммігрантів. У сфері міграції Україна є учасницею міжнародних багатосторонніх та двосторонніх угод, зокрема Женевської конвенції про статус біженців, Протоколу про боротьбу з нелегальною міграцією та торгівлею людьми до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Європейської конвенції про трудящих-мігрантів, Конвенції СНД про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей.

Під регулюванням міжнародної трудової міграції слід розуміти систематичний моніторинг, розвиток і застосування на національному,

регіональному та міжнародному (глобальному) рівнях, підходи психосоціального, інформаційного, адміністративного, організаційного, нормативно-правового, ринкового та соціального механізмів з метою впорядкувати процес, обсяг, якісний склад та інтенсивність міграції осіб, у яких на меті працевлаштуватись з однієї країни в іншу, а також усіх наслідків, які можуть виникнути внаслідок переміщення, їх перебування, інтеграції та працевлаштування в інших країнах, для досягнення економічного балансу та соціальної справедливості на світовому ринку праці. В Україні є розвинена система збору інформації про міграцію. Основними джерелами цієї системи є поточний міграційний облік, переписи населення, обстеження домогосподарств та адміністративні дані. Було створено кілька публічних реєстрів, які охоплюють окремі групи населення та містять дані, які можна використовувати для доповнення знань про міграцію. У той же час, недоліки міграційних даних полягають у недостатній порівнянності з міжнародними даними, а також з адміністративними даними різних агенцій, а також у недостатньому або подвійному обліку людей.

Тривалий час Європа була центром тяжіння найбільших міграційних потоків. На етапі державотворення і розвитку економічних відносин міграція призвела до нових етапів інтенсивного розвитку. Європейський Союз було засновано як унікальне для свого часу господарсько-торговельне об'єднання, засновники якого закріпили принцип вільного руху товарів, капіталу та робочої сили. Міграційна політика Європейського Союзу націлена на контролювання усіх видів міграцій, включаючи широкий спектр дій, пов'язаних з біженцями та особами без громадянства. Міграційна політика лише поступово стала предметом спільних зусиль в рамках Європейського Союзу. У перші роки європейської інтеграції питанню міграції приділялося мало уваги. У 1980-х роках вони здебільшого вирішувалися через неформальні міжурядові відносини, у 1990-х вони були формалізовані, і лише після 1999 року почався період розробки та впровадження політики та Єдиних міграційних практик для ЄС [55, с.138].

Важливий етап у запровадженні єдиного європейського міграційного простору відбувся після набуття чинності у 1995 році Шенгенських угод, які спочатку поширювалися на сім країн ЄС (Бельгія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Фінляндія, Німеччина, Португалія, Франція), а трохи пізніше – для Данії, Швеції та Фінляндії. У 1996 році Норвегія та Ісландія, які не є членами ЄС, уклали спеціальні угоди щодо участі в цих угодах. 1997 рік до Шенгенських угод приєдналися Італія, Австрія та Греція. Більшість центральноєвропейських країн, що набули членства в ЄС у 2004 р., приєдналися до Шенгенської зони в 2007 р. У 2009 р. до угоди приєдналася Швейцарія, що не є членом Євросоюзу. Шенгенська зона – найбільша зона вільних подорожей в світі, що на даний момент включає в себе 22 країни ЄС (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Фінляндія, Німеччина, Греція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина і Словенія), а також чотири асоційовані країни, що не входять в ЄС (Норвегія, Ісландія, Швейцарія і Ліхтенштейн). П'ять країн ЄС ще не входять до Шенгенської зони: Болгарія, Румунія, Хорватія та Кіпр, які подали заявки на вступ до Шенгену, а також Ірландія, яка не висловила таких намірів [56].

Переломним моментом на шляху до гармонізації міграційної політики європейських країн стало підписання в 1997 році Амстердамської угоди (чинна з 1999 року), окрема частина якої була присвячена свободі пересування, притулку та імміграції. Шенгенські угоди включені в законодавство ЄС спеціальним протоколом, який супроводжує угоду. Стокгольмська програма 2009 року, яка була прийнята у розпал фінансово-економічної кризи, показала, що країни ЄС не бажають нав'язувати питання міграції та містила лише кілька нових ідей. Зусилля ЄС у сфері спільної міграційної політики в основному зосереджені на збереженні досягнутих результатів, забезпеченні належного виконання узгоджених функцій, особливо Шенгенської системи.

У 2015 році Єврокомісія запропонувала систему заходів щодо вдосконалення міграційної політики Євросоюзу. По-перше, було прийнято

рішення посилити присутність ЄС у світі. Це рішення підтримано Планом дій щодо боротьби з незаконним перевезенням мігрантів на 2015-2020 роки, метою якого є сприяння правоохоронній та судовій діяльності, покращення збору та обміну інформацією про мігрантів та посилення співпраці з третіми країнами для боротьби з нелегальною міграцією [57, с. 169]. До Шенгенського прикордонного кодексу 2006 року також було внесено зміни відповідно до постанови Європейської комісії від 15 березня 2017 року. Реформа запровадила обов'язковий регулярний нагляд за всіма людьми, які перетинають кордони Європейського Союзу [57, с. 170].

У ЄС дослідження здійснюють низка міжнародних урядових і неурядових організацій, які регулярно (зазвичай щорічно) публікують результати досліджень у вигляді звітів, аналізів, аналітичних звітів, пропозицій рекомендацій, надаючи певний вплив на формування міграційної політики ЄС. Серед яких: Міжнародна організація з міграції (International Organization For Migration), Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Рада Європи (The Council of Europe), Європейська економічна комісія ООН (UN Economic Commission for Europe), Європейська комісія з міжнародної міграції (Europe Commission on International Migration), Міжнародна організація кримінальної поліції (International Criminal Police Organization (Interpol)), Агенство Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol)), Європейський центр проти незаконного переправлення мігрантів (European Migrant Smuggling Centre) тощо. Дослідження також проводяться в багатьох європейських університетських дослідницьких центрах.

Ідея міграційної політики, висловлена Європейською Комісією, – «процвітання, солідарність, безпека», де було детально представлено в Європейському договорі про міграцію та притулок, який встановив п'ять головних напрямків у сфері міграції: 1) формування легальної імміграції відповідно до пріоритетів, потреб і можливостей кожної країни, забезпечення

інтеграції мігрантів; 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення поверненню нелегальних мігрантів до країни походження або транзиту; 3) підвищувати ефективність прикордонного контролю; 4) розвивати європейську систему надання притулку; 5) Тісна співпраця з країнами походження мігрантів для забезпечення синергічної взаємодії між міграцією та розвитком [58].

Закон про трудову міграцію має ряд пунктів:

- створення умов для погодження запрошень на роботу в країнах Європейського Союзу;
- безперешкодне пересування в межах усіх галузей ЄС;
- здійснення діяльності трудових мігрантів на основі правових норм;
- мати рівні права з працівниками країни, яка приймає;
- добровільна депортація з території держави-члена ЄС після закінчення професійної діяльності мігранта відповідно до принципів Європейського Союзу [59].

Правові норми щодо міграції громадян ЄС тісно пов'язані з правовою структурою ЄС. Вільне пересування людей розглядається як елемент спільного ринку, сфера свободи, безпеки та справедливості, наслідок єдиного європейського громадянства. Вона включає в себе регулювання таких питань, як період перебування (проживання) громадян ЄС на території Союзу, переведення працівників, включаючи положення, що стосуються нових членів і возз'єднання сім'ї. Важливим елементом регулювання імміграційного процесу в ЄС є відповідна інформація про мігрантів, яка сприятиме більш легальному та організованому переміщенню людей. У 2011 році було запущено Імміграційний портал ЄС, який працює англійською, французькою, іспанською та арабською мовами, містить детальну інформацію про імміграційні процедури 27 держав-членів, а також контакти з урядовими установами, національними та неурядовими організаціями в галузі міграції. Ці електронні портали призначені для надання потенційним мігрантам актуальної інформації про шляхи в'їзду та функціонують у більшості держав-

членів. Основними законодавчими актами ЄС, спрямованими безпосередньо на боротьбу з нелегальною імміграцією, є низка директив. Зокрема, гармонізовано санкції щодо перевізників, які перевозять іноземців до ЄС без відповідних документів. Перед тим, як брати громадян третіх країн у літак, вони повинні перевірити, чи є у них усі необхідні документи для в'їзду в ЄС. Якщо прикордонники не пропускають такого громадянина на територію ЄС, перевізник повинен за свій рахунок доставити його до країни призначення. Перевезення нелегальних мігрантів загрожує компанії. Наступна директива ЄС зобов'язує авіакомпанії передавати інформацію про пасажирів контролюючим органам країни призначення ще до того, як вони прибудуть на територію Європейського Союзу. Невиконання цієї вимоги може призвести до штрафних санкцій, включаючи конфіскацію або тимчасове вилучення транспортного засобу, призупинення чи втрати ліцензії на перевезення [59].

Для боротьби з нелегальною міграцією Європейський Союз розробив правову базу, що складається з чотирьох документів:

- Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 «Про визначення допомоги незаконному в'їзду, транзиту і перебуванню». Усі країни ЄС були змушені адаптувати свої кримінальні кодекси та інші закони, що регулюють внутрішні відносини, застосовувати санкції за кримінальні дії та сприяння нелегальній міграції;

- Рамкове рішення 2002 «Про посилення кримінально-правових стандартів з метою покарання допомоги незаконному в'їзду, транзиту і перебуванню»;

- Директива ЄС № 115 від 16 грудня 2008 «Про загальні стандарти та процедури, які підлягають застосуванню в державах-членах до повернення незаконно громадян, які перебувають у третіх країн»;

- Директива ЄС № 52 від 18 червня 2009 року «Про встановлення мінімальних стандартів щодо санкцій і заходів до роботодавців незаконно перебуваючих громадян третіх країн» [60].

7 жовтня 2021 року Рада ЄС ухвалила оновлену Директиву про блакитну картку. Новий Регламент ще більше гармонізує умови в'їзду та перебування висококваліфікованих працівників з-за меж ЄС, що зробить блакитну картку ЄС більш привабливою. Метою цієї загальноєвропейської системи прийому є залучення та утримання висококваліфікованих працівників, особливо в областях з дефіцитом кваліфікації, для цього необхідно: встановити комплексні критерії прийому; сприяти мобільності в межах Європейського Союзу; спомогати возз'єднанню сім'ї; спростити процедури для сертифікованих роботодавців; забезпечити превеликий рівень доступу до ринку праці. Держави-члени можуть зберігати національні схеми для висококваліфікованих працівників поряд із системою блакитної карти ЄС, проте новий регламент запроваджує низку положень, які гарантують, що власники блакитних карт ЄС та їхні сім'ї не будуть поставлені у незручне становище у порівнянні з тими, хто має національні дозволи. Директива Європейського Союзу про блакитну картку була вперше прийнята в 2009 році, однак Комісія запропонувала реформувати правила у 2016 р. У 2016 р. ЄС прийняв Директиву, що встановлює умови в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою проведення досліджень, навчання, стажування, волонтерства, участі в програмах обміну студентами та освітніх проектах, а також для роботи au pair. Ці правила сприяють: просуванню ЄС як глобального центру передового досвіду, просуванню ЄС у міжнародній конкуренції талантів та лідерства, підвищення конкурентоспроможності та темпів зростання ЄС, сприяти навчанню та отриманню знань і навичок, формувати солідарність та сприяти соціальній згуртованості, спомогати взаємозбагаченню та сприяти пізнанню різних культур. Більше того, Європейський Союз сприяє мобільності студентів, дослідників, науковців та підприємців через програму Erasmus+ з бюджетом 26,2 млрд євро, це майже вдвічі більше, ніж у попередній програмі (2014-2020 роки), тоді як програма 2021-2027 рр. приділяє велику увагу соціальній інтеграції, переходу до "зелених" і цифрових технологій та сприянню залучення молоді у демократичне життя [61].

В останні роки Європейський Союз (ЄС) відповів на важливі міграційні виклики, і став пунктом призначення для людей, які мігрують з міркувань безпеки, демографії, прав людини, бідності та зміни клімату. Міграція стала гарячою темою для Європейського Союзу протягом останнього десятиліття, набувши особливої гостроти у 2022 році та, можливо, досягне піку у найближчі роки. Треба визнати, що населення більшості країн ЄС старіє, пенсіонери переважають за кількістю молоде населення, і їх більше, ніж у багатьох сусідніх країнах Європейського Союзу. 27 квітня 2022 року Комісія представила новий сталий політичний підхід ЄС до легальної міграції, який сприятиме залученню навичок і талантів, необхідних ЄС для подолання дефіциту робочої сили та реагування на демографічні зміни в Європі [61].

Таким чином, міграційна політика країн ЄС базується переважно на механізмах контролю та обмеження. Однак, на думку експертів Комітету з міграційної політики ЄС, контроль Спільноти на зовнішніх кордонах не гарантує такого необхідного рівня безпеки. Слід зауважити, що багато європейських країн заохочують українців до роботи та працевлаштування, про це свідчить кількість дозволів на проживання, виданих у країнах ЄС, що зростає з року в рік.

2.2 Аналіз розвитку міграційних процесів в Україні та країнах Європейського Союзу

В умовах низького рівня життя, зростання інфляції, обмеженості заощаджень, переваги частки особистого споживання в загальній структурі витрат, відсутності умов для стимулювання людського розвитку потенційна міграція стає реальністю. У період фінансово-економічної та інституційної кризи та революційних змін бажання емігрувати особливо різко зростає, і це є основним чинником зростання еміграції українського населення, особливо працездатного віку. З одного боку, лібералізація візової системи між ЄС та

Україною в червні 2017 року, а з іншого – відсутність соціально-економічної стабільності, гідних умов праці та низька конкурентоспроможність вітчизняного ринку праці, освіти та науки. Крім того, рушійною силою зростання еміграції є населення України, особливо працююче та освічене населення. Нинішнє населення України становить 37 211 127 осіб станом на середу, 22 листопада 2023 року, згідно з останніми даними ООН від Worldometer (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Демографічні дані України за 2010-2023 роки

Рік	Населення, осіб	Річна % зміна	Середній вік	Коефіцієнт народжуваності
2023	36,744,634	-7.45	44.7	1.28
2022	39,701,739	-8.80	42.9	1.27
2020	43,909,666	-0.68	40.5	1.22
2015	44,982,564	-0.31	39.1	1.52
2010	45,683,020	-0.53	38.3	1.44

Джерело: Створено автором на основі [62]

На сучасні міграційні процеси в Україні впливає низка важливих факторів. До них належать:

- анексія Криму, повномасштабна війна та спричинений ними економічний спад;
- запуск важливих реформ; однак вони виявилися недостатньо надійними та послідовними;
- прогрес у європейській та євроатлантичній інтеграції, включаючи запровадження безвізового режиму з ЄС у 2017 році;
- фактичний досвід міграції з впливаючою з неї диверсифікацією міграційних мереж, які склалися завдяки багаторічній активній участі українців у трудовій міграції за кордон.

Широкомасштабна агресія Росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила історичну масову еміграцію людей, які рятуються від конфлікту, небачену в Європі з часів Другої світової війни. У той час як сирийським біженцям знадобилося два роки, щоб досягти трьох мільйонів, Україна досягла цієї цифри менш ніж за три тижні.

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців УВКБ ООН, станом на 19 липня 2022 року в Європі було зареєстровано близько 6 мільйонів окремих біженців з України, більшість з яких становили жінки та діти, причому найбільше в сусідніх з Україною країнах. Тому варто розглянути міграційні процеси до 2022 року.

Імміграційні відносини це надзвичайно важлива складова міграційних процесів. Прийняття 7 червня 2001 року Закону України «Про імміграцію» вперше дозволило законодавчо врегулювати умови і порядок імміграції в Україну, що стало значним внеском у формування міграційного законодавства.

У 2001 році на території України постійно проживало 101,7 тис. іммігрантів, у 2002 – 106,4 тис., у 2003 – 108,5 тис., у 2004 – 119,2 тис., у 2005 – 128,1 тис., у 2006 – 149,4 тис., у 2007 – 165 тис., у 2008 – 178 тис., у 2009 – 186 тис., у 2010 – 198 тис., у 2011 - 210 тис., у 2012 – 233 тис., у 2013 – 250 тис., у 2014 році – 252,9 тис., 2015 році – 250,9 тис.

Станом на кінець 2016 року - 252,4 тис. осіб, у 2017 році – 264,7 тис. осіб та у 2018 році - 276,4 тис., у 2019 році – 284,7 тис., у 2020 році – 293,6 тис., у 2021 році – 303,1 тис., у 2022- 304,9 тис осіб.

За дев'ять місяців 2023 року - 305,8 тис. осіб з понад 250 країн світу, що становить 0,62% від загальної кількості населення України (рис. 2.2).

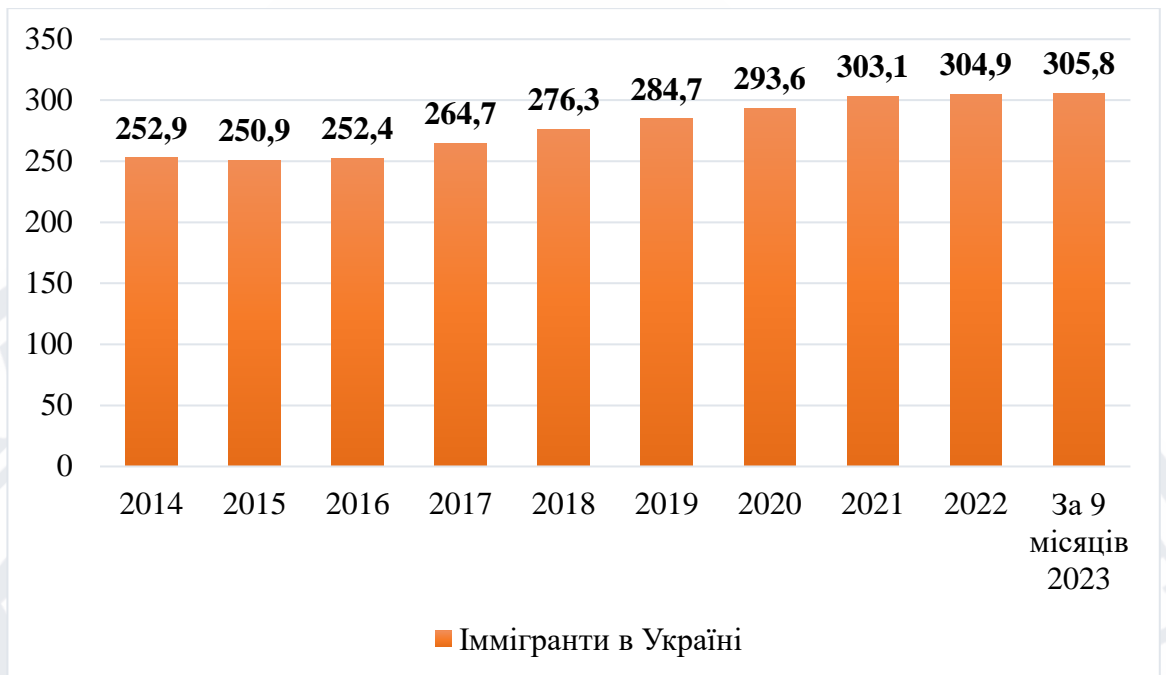

Рисунок 2.2 – Кількість імігрантів в Україні за 2014-2023 роки, тис осіб

Джерело: Створено автором на основі [63]

Згідно з міжнародними стандартами, частка мігрантів у загальній чисельності населення повинна становити не менше 10%. Більшість імігрантів є громадянами країн колишнього Радянського Союзу та підтримують стійкі родинні та територіальні зв'язки з громадянами України. Щороку дозволи на в'їзд видаються приблизно 20 000-25 000 іноземцям та особам без громадянства. Відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві віднесено нелегальну міграцію. ДМС – центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері протидії нелегальній міграції (пункт 1 Положення про Державну міграційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360) [63].

Протягом 2022 року на території держави працівниками ДМС виявлено 5 062 нелегальних мігрантів, а за 9 місяців 2023 року їх кількість становила 2

464 особи, які приїхали в Україну незаконно (без документів, що посвідчують особу, або поза пунктами пропуску) (рис. 2.3).

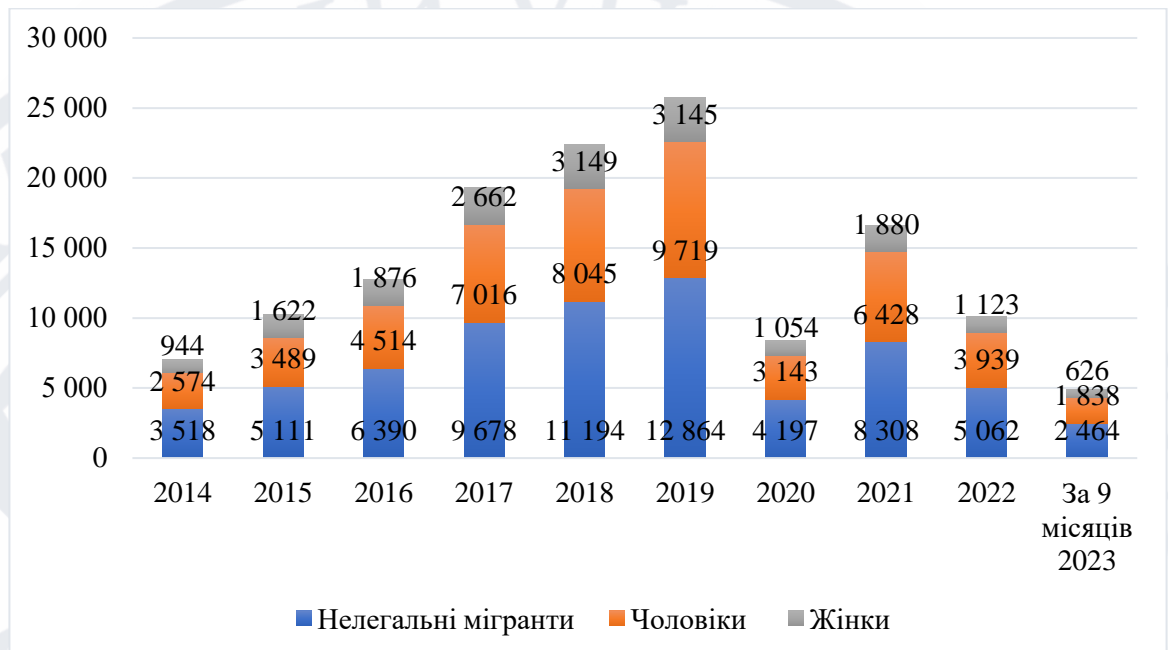

Рисунок 2.3 – Кількість виявлених нелегальних мігрантів в Україні за 2014-2023 роки, осіб

Джерело: Створено автором на основі [63]

Найбільше мігрантів, які тимчасово проживають в Україні, приїжджає на навчання. За даними Національного центру міжнародної освіти України, кількість іноземних студентів в Україні стабільно зростала з 2017 по 2019 рік, досягнувши 66 310 осіб у 2017 році, 75 605 осіб у 2018 році, 80 470 осіб у 2019 році та 76 548 осіб у 2020 році (табл. 2.2)

Іноземні студенти, які навчаються в Україні – це переважно громадяни Азії, Африки та країн колишнього Радянського Союзу. Найпопулярнішими напрямками для іноземних студентів з країн Азії та Африки є медицина, інженерія, технології та економіка, а також бізнес-адміністрування, фармацевтика та промислова фармацевтика. Економіка та право є найпопулярнішими напрямками серед іноземних студентів з країн колишнього Радянського Союзу.

Таблиця 2.2 – Список країн, громадяни яких є найчисельнішою групою серед іноземних студентів в Україні впродовж 2017 - 2020 років, осіб

Назва країни походження	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Всього, у т.ч.	66 310	75 605	80 470	76 548
Індія	10 884	14 958	18 429	18 095
Марокко	4 447	7 390	8 233	8 832
Азербайджан	7 522	6 228	5 470	4 628
Туркменістан	4 447	5 033	5 344	5 322
Нігерія	3 277	3 552	4 379	4 227
Туреччина	2693	3 254	3 764	3 999
Китай	2 082	2 721	3 527	4 055
Єгипет	2551	3 412	3 499	3 048
Ізраїль	1 364	2 460	2 561	2 107
Узбекистан	2 304	2 304	2 027	1 585

Джерело: Створено автором на основі [63]

Навчання іноземних студентів у 2020/2021 навчальному році здійснювали 394 ЗВО, у 2019/2020 – 455, 2018/2019 – 443, 2017/2018 – 239. Найпопулярнішими серед іноземних студентів є наступні українські ЗВО: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний медичний університет, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Одеський національний медичний університет, Запорізький державний медичний університет, Вінницький національний медичний університет, Дніпровський державний медичний університет, Тернопільський національний медичний університет, Буковинський державний медичний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка [63].

Станом на кінець 2020 року, за оцінками ООН, 6,1 мільйонів мігрантів з України проживали за кордоном. Тоді як понад 53 відсотка з них проживали у РФ, у інші топ-напрямки входили Сполучені Штати Америки (6%), Казахстан (5,8%), Німеччина (4,7%), Польща (4,4%), Італія (4%), Білорусь (3,6%), Чехія (2,1%), Ізраїль (2,1%) та Узбекистан (2%) [64]. Найменша кількість емігрантів з України налічувалась у 2010 році (4,8 млн. осіб) та 2015 році (4,5 млн осіб), на період 2020 року показник становив 6,1 млн осіб (рис. 2.4).

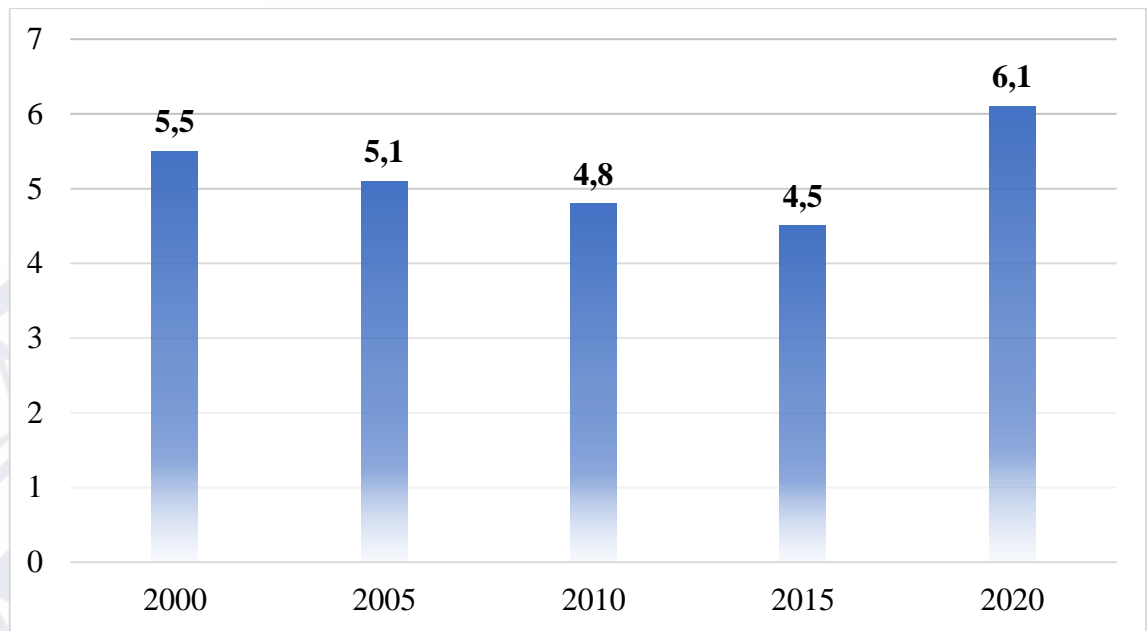

Рисунок 2.4 – Кількість емігрантів України за 2000-2020 роки, млн осіб

Джерело: Створено автором на основі [64]

На превеликий жаль, з 2022 року українське населення змушене втікати від війни, зі статусом «біженці» та «шукачі притулку», тому збір даних економічної чи з інших причин еміграції українського населення, крім конфліктів і переслідувань з періоду 2022 року не проводиться. Станом на кінець 2021 року 1,57 мільйонам громадян України було дозволено залишатися в ЄС за наявності дійсного дозволу на проживання, і вони становили третю за величиною групу громадян країн, які не входять до ЄС. Трьома основними країнами ЄС, де проживали громадяни України з дійсним посвідкою на проживання, були Польща, Італія та Чехія.

Точних даних про кількість українців, які працюють за кордоном, немає. За даними Мінсоцполітики, у 2019 році налічувалося 3,2 мільйона трудових мігрантів. У період сезонної праці було від 7 до 9 мільйонів іммігрантів. За словами Голови НБУ, у 2020 році трудових мігрантів було близько 3 мільйонів. Від 400 000 до 500 000 людей повернулися додому протягом року, в основному через пандемію коронавірусу. Країни Європейського Союзу були закриті через локдауни, люди втратили роботу та були змушені повернутися додому. За даними Інституту демографічних і соціальних досліджень,

кількість трудових мігрантів у 2021 році становила від 2,5 до 3 мільйонів. Деякі люди відклали свої міграційні плани через пандемію, так як важко знайти роботу, що дозволяла б прожити за кордоном тривалий час [65].

Згідно зі звітом World Migration Report за 2022 рік, Україна посідає восьме місце в списку країн, громадяни яких виїжджають на заробітки за кордон, з показником від 5,5 до 6 мільйонів осіб. З них понад 1,5 мільйона українців працювали в Польщі. Загалом Польща залишається одним із найпопулярніших напрямків роботи для українців. На це є декілька причин: по-перше, Польща – сусідня країна, член Європейського Союзу, країна з вищим рівнем життя, ніж в Україні, і умови праці в Польщі відповідають європейським стандартам [66]. Органами ДМС у 2022 році оформлено громадянам України 2 592 дозволів на виїзд за кордон на постійне місце проживання, із яких повернулось лише 531 громадянин, за 9 місяців 2023 року було видано 2 188 дозволів, з поверненням 388 осіб. (рис 2.5).

Рисунок 2.5 – Кількість виданих дозволів на виїзд громадян України за кордон та повернення громадян назад в Україну за 2014-2023 роки , осіб

Джерело: Створено автором на основі [63]

Слід зауважити, що значна кількість українців виїжджає з країни в пошуках постійного місця проживання без офіційного звернення до органів влади. Тому громадяни України, які постійно проживали за кордоном і отримали іноземне громадянство, не пройшовши відповідні процедури в Україні, відчують певний сюрприз, але суть його полягає в тому, що у відносинах з українською державою вони все ще вважаються як громадяни, тому існують не тільки права, а й обов'язки, які необхідно виконувати. В Україні діє принцип єдиного громадянства, який встановлено статтею 4 Конституції України та статтею 2 Закону України «Про громадянство України», згідно якої якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України утруднено збір статистичної інформації про результати діяльності компетентних територіальних органів ДМС в окремих регіонах України. З лютого 2022 року індивідуальна інформація щодо тимчасово окупованих територій Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей не оновлювалася [64].

Попередні кризи 2008 та 2014-2015 років різко скоротили торгівлю та приплив капіталу в Україну. Водночас надходження грошових переказів менше залежать від ділових циклів і менш чутливі до раптових зупинок. Таким чином, трансферти служать певним фінансовим буфером у разі економічного шоку. У листопаді 2022 року прогнозувалося, що надходження грошових переказів в Україну зростуть у 2022 році на 2 відсотки порівняно з попереднім роком і досягнуть 18,4 мільярда доларів США. Однак, за останніми оцінками, потоки грошових переказів в Україну скоротилися з 14 мільярдів доларів США у 2021 році до 12,5 мільярдів доларів США у 2022 році (рис. 2.6)

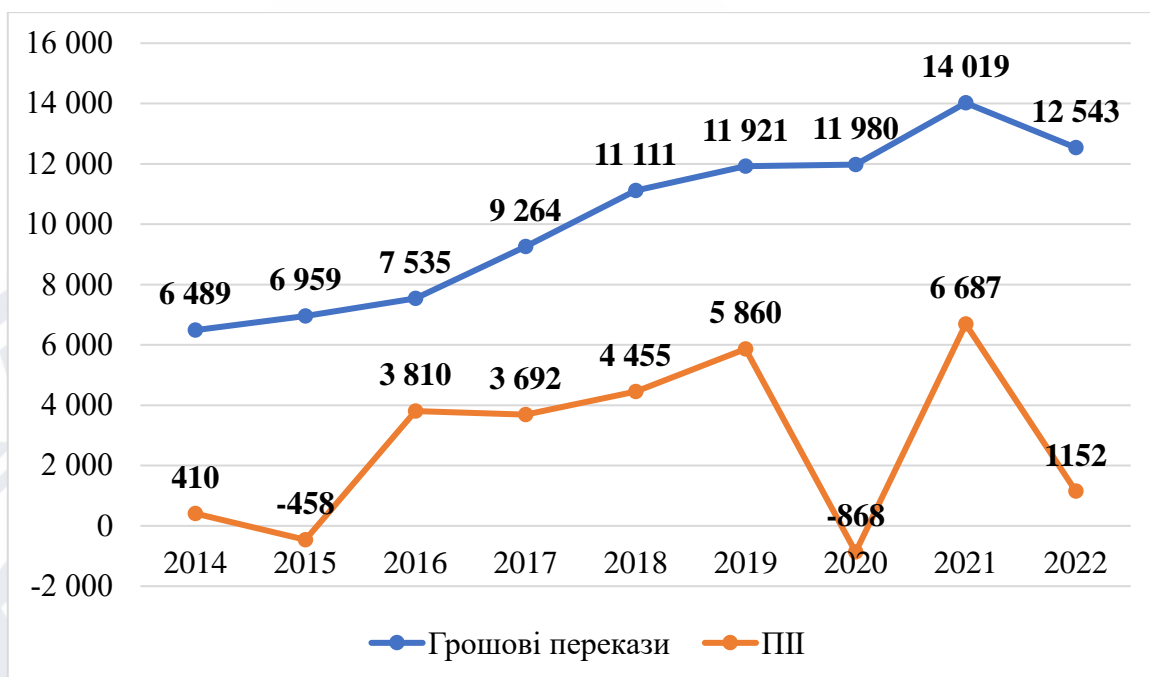

Рисунок 2.6 – Динаміка обсягів приватних грошових переказів та прямих іноземних інвестицій в Україну, млн. дол. США

Джерело: Створено автором на основі [67, 68]

Грошові перекази та еміграція впливають на державні фінанси України неоднозначно. Отримання грошових переказів збільшує податок на додану вартість, акцизний податок і митні надходження від товарів і послуг, оплачених грошовими переказами. При цьому українські емігранти не сплачують ні податків на працю, ні внесків на соціальне страхування, але їх навчання фінансувалося державою. У поточній ситуації, коли весь світ відчуває шок від одного фактору, може бути важко оцінити чистий фіскальний вплив за певний період часу. Однак очевидно, що в останні роки, коли Україна зіткнулася зі значними труднощами, грошові перекази зробили важливий антициклічний внесок, особливо через їхній вплив на доходи бюджету від споживання. Хоча приплив робочої сили та витрати українських мігрантів за кордоном є позитивним фактором для економіки приймаючої країни, великий потік іммігрантів породжує низку викликів, особливо на фінанси держави. Зокрема чистий фіскальний ефект для Європи від того, що українці активно інтегруються в європейський ринок праці та сплачують податки, є позитивним

у довгостроковій перспективі. Українські мігранти своїми витратами підтримують економіку приймаючої країни переважно за рахунок особистого споживання (частково компенсуючи негативний вплив на реальне особисте споживання в ЄС через повну війну Росії проти України). Зокрема, витрати українців за кордоном у 2022 році зросли у понад три рази, якщо порівнювати з попереднім роком до 2 мільярдів доларів на місяць. Крім того, витрати на українських іммігрантів стимулюватимуть національне споживання, особливо у сферах житлової інфраструктури, охорони здоров'я та системи освіти (враховуючи велику частку дітей, коливається від 28% до 44% у кожній країні).

У 2021 році 2,3 мільйона іммігрантів прибули до ЄС з країн, які не є країнами-членами ЄС, а 1,4 мільйона людей, які раніше проживали в одній державі-члені ЄС, мігрували до іншої держави-члена. Це становить загалом 3,7 мільйона осіб, які прибули в результаті міжнародної імміграції в 2021 році. З іншого боку, близько 1,1 мільйона людей емігрували з ЄС до країни за межами ЄС, і понад 1,2 мільйона переїхали з країни ЄС в іншу країну ЄС у 2021 році. Таким чином, загалом близько 2,5 мільйонів, як повідомляється, залишили країну-члена ЄС, щоб або мігрувати до іншої країни-члена ЄС, або країни за межами ЄС. Для порівняння, у 2020 році відповідно приблизно 1,9 мільйона іммігрантів до ЄС з країн, що не входять до ЄС, і 1,2 мільйона людей, які раніше проживали в одній державі-члені ЄС, мігрували до іншої держави-члена. У 2020 році близько 956 000 людей емігрували з ЄС до країни за межами ЄС (рис. 2.7).

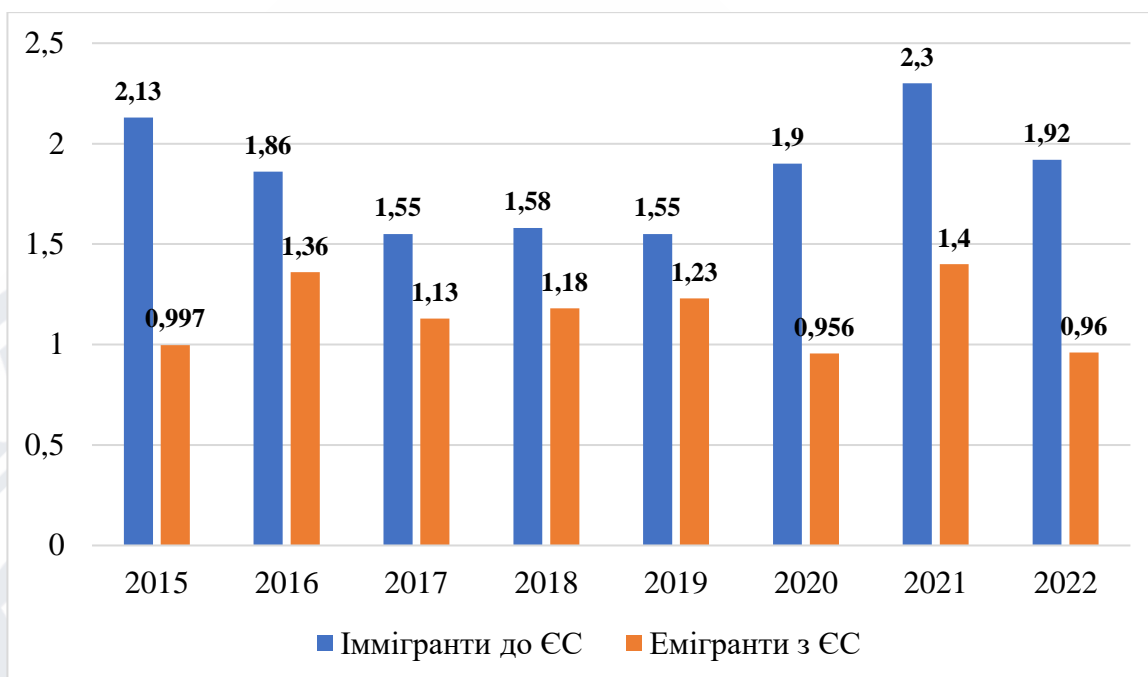

Рисунок 2.7 – Обсяг міжнародних мігрантів до та з ЄС за 2015 – 2022 роки, млн осіб

Джерело: Створено автором на основі [60]

У 2021 році Німеччина налічувала найбільшу загальну кількість іммігрантів (874 400), за нею йдуть Іспанія (528 900), Франція (336 400) та Італія (318 400) (рис 2.8). Загалом 23 країни-члени ЄС у 2021 році повідомили про більше імміграції, ніж еміграції, але в Хорватії, Греції, Латвії та Румунії емігранти перевищили іммігрантів за кількістю. Порівняно з 2020 роком майже всі країни-члени, за винятком Греції, Кіпру, Португалії, Словенії та Словаччини, зафіксували збільшення загальної кількості іммігрантів у 2021 році: найбільше зростання у відносному вираженні між 2020 та 2021 роками можна було спостерігати в Латвії (44 %), Румунії (34 %) і Мальті (31 %), а Словенія зафіксувала найбільше зниження (-35 % іммігрантів між 2020 і 2021 роками). Навпаки, у 2020 році майже всі країни-члени, за винятком Фінляндії, Литви та Словенії, зафіксували зменшення загальної кількості іммігрантів порівняно з 2019 роком. Щодо чисельності постійного населення, Люксембург зафіксував найвищий рівень імміграції у 2021 році (майже 40 іммігрантів на

1000 осіб), за ним йдуть Мальта (35 іммігрантів на 1000 осіб) і Кіпр (27 іммігрантів на 1000 осіб).

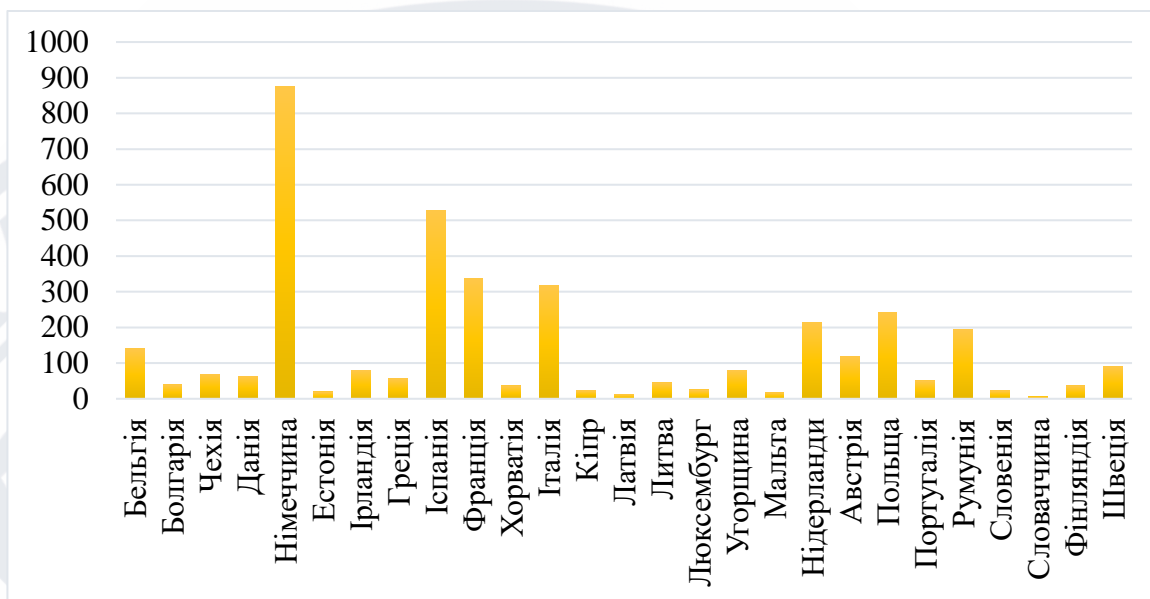

Рисунок 2.8 – Кількість іммігрантів у містах ЄС у 2021 році, тис. осіб

Джерело: Створено автором на основі [60]

Найвищі показники еміграції у 2021 році були зафіксовані на Мальті (26 емігрантів на 1000 осіб), Люксембурзі (25 емігрантів на 1000 осіб) і на Кіпрі (20 емігрантів на 1000 осіб) (рис 2.9).

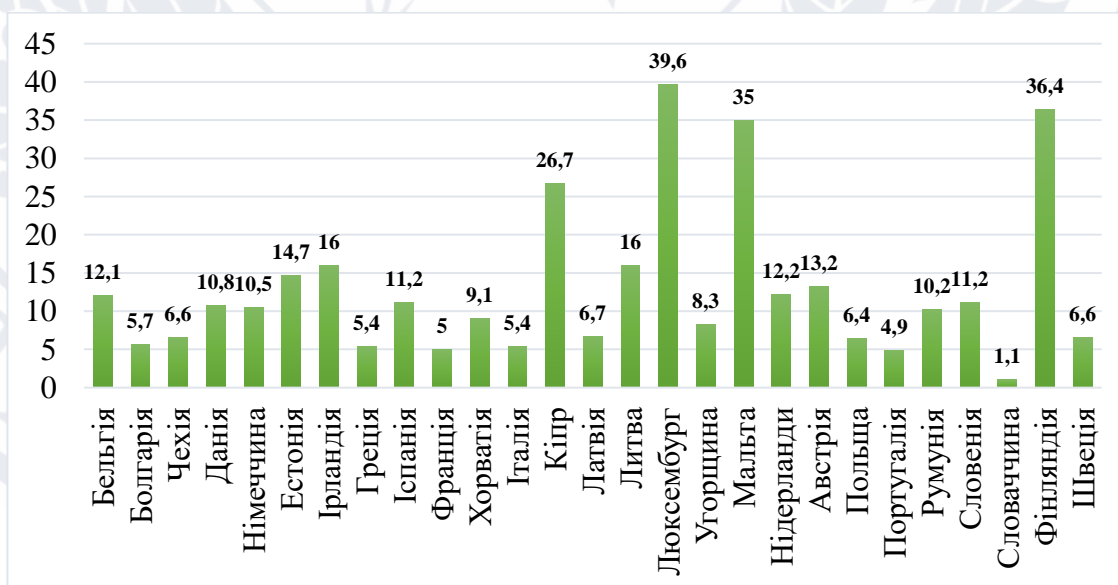

Рисунок 2.9 – Іммігранти ЄС у 2021 році, на 1000 осіб

Джерело: Створено автором на основі [60]

У 2021 році на ринку праці ЄС було зайнято 8,84 млн осіб із 189,7 млн осіб у віці від 20 до 64 років, що не входять до ЄС, що відповідає 4,7% від загальної кількості. У 2021 році громадяни ЄС (74%) переважали над громадянами країн, що не входять до ЄС (59,1%), за рівнем зайнятості населення працездатного віку. У 2021 році громадяни країн, що не входять до ЄС, були надмірно представлені в кількох конкретних секторах економіки: діяльність закладів розміщення та харчування (10,2%), адміністративно-допоміжна діяльність (7,7%), домашня робота (6,7%), будівництво (9,2%).

З точки зору професій, громадяни країн, які не входять до ЄС, були більш представлені серед: прибиральниць та підсобників (11,8%), працівників побутового обслуговування (6,3%), працівників особистого догляду (5,7%) та інші (рис. 2.10).

Рисунок 2.10 – Надмірне представництво іммігрантів ЄС за професіями у 2021 році, %

Джерело: Створено автором на основі [60]

У 2021 році в ЄС було видано 2,95 мільйона перших дозволів на проживання в порівнянні з 2,3 мільйона у 2020 році, що майже не відрізняється

від числа до початку пандемії COVID-19 (3,0 мільйона в 2019 році). Зниження було зумовлене обмеженнями на подорожі, запровадженими для стримування поширення вірусу COVID-19. Особливо сильно пандемія негативно вплинула на дозволи, пов'язані з навчанням, і, як наслідок, їхня частка зменшилася з 13% у 2019 році до 11% у 2020 році, частка яких зросла з 39% у 2020 році до 45% у 2021 році. У 2021 році перші дозволи були видані з таких причин: робота (45%), сім'я (24%), освіта (12%), притулок (9%) (рис. 2.11).

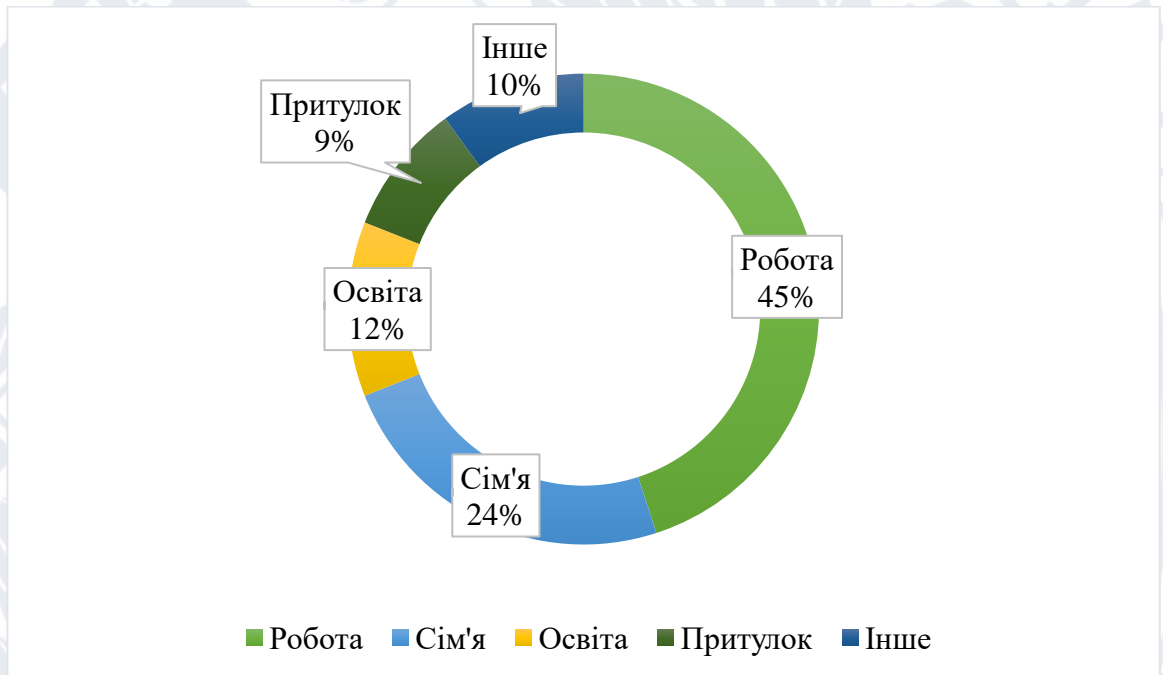

Рисунок 2.11 – Дозволи на проживання у ЄС у 2021 році, %

Джерело: Створено автором на основі [60]

У 2021 році шукачі притулку прибули приблизно з 140 країн. У 2021 році в ЄС було подано 632 300 заявок, у тому числі 537 300 вперше, що на 34% більше, ніж у 2020 році, але на 10% менше, ніж у 2019 році, до COVID. Значна частка заявників походить з безвізових країн (15% перших заявників у 2021 році, зниження з 25% у 2020 році через меншу кількість заявників з Латинської Америки), які в'їжджають до ЄС легально, переважно з:

- Венесуела (2,8% від усіх перших звернень);
- Грузія (2,3%);

- Колумбія (2,2%);
- Албанія (1,8%);
- Молдова (1,2%).

Найбільше перших заяв було подано в:

- Німеччина (148 200);
- Франція (103 800);
- Іспанія (62 100);
- Італія (45 200);
- Австрія (37 800).

У 2021 році 183 600 шукачів притулку були віком до 18 років – майже 13% з них (23 300) були дітьми без супроводу дорослих . Більшість дітей без супроводу приїхали з Афганістану, Сирії та Бангладешу. У першій половині 2022 року в ЄС було подано 405 500 заявок на надання притулку (з них 365 400 – вперше). Це на 63% більше, ніж за аналогічний період 2021 року, а також на 21% більше, ніж до COVID-часу (такий самий період 2019 року). У березні 2022 року кількість заявок перевищила 80 тис., це найвищий місячний рівень з 2016 року.

У 2021 році близько 22 500 людей, які потребують міжнародного захисту, були переселені з країн, що не входять до ЄС, до держав-членів ЄС, що на 156% більше, ніж у 2020 році, і на 2% більше, ніж у 2019 році. Сирійці та афганці були основними національностями, на них припадало 43% та 29% переселених людей відповідно (рис. 2.12). У рамках спільних схем переселення ЄС понад 100 000 осіб знайшли захист у ЄС з 2015 року. Держави-члени отримують підтримку з бюджету ЄС на ці переселення.

У 2021 році 70 500 громадян, які не входять до ЄС, повернули до країни поза ЄС. Це відповідає 21% усіх рішень про повернення, виданих протягом року, збільшившись з 18% у 2020 році. Обмеження на подорожі, запроваджені після пандемії, і обмежена кількість авіарейсів ускладнили повернення у 2020 році.

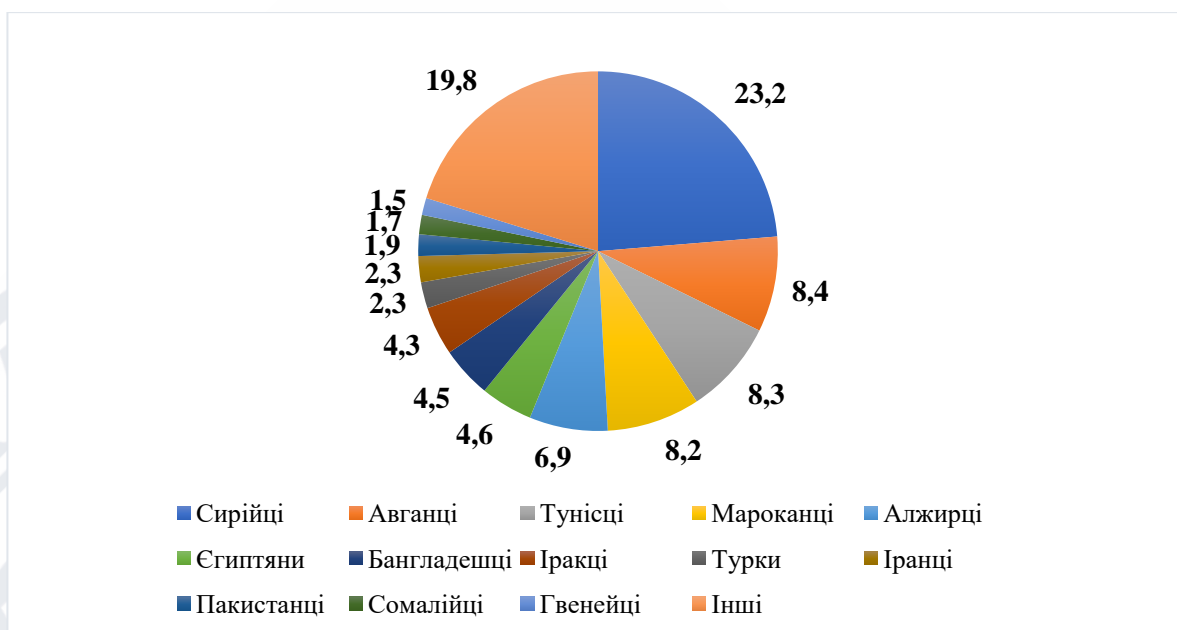

Рисунок 2.12 – Нелегальний перетин кордону ЄС за національністю у 2021 році, %

Джерело: Створено автором на основі [60]

Серед основних країн походження тих, хто повернувся за межі ЄС у 2021 році, були:

- Україна (12,8%);
- Албанія (12,7%);
- Грузія (7,4%).

У 2021 році частка добровільно-примусових повернень становила 50-50%. 77% повернень були поверненнями за допомогою – особи, які повернулися, отримували матеріально-технічну, фінансову та/або іншу матеріальну допомогу. У першій половині 2022 року 179 600 громадянам країн, які не входять до ЄС, було наказано виїхати з країни-члена ЄС, і загалом 33 600 були повернуті до країни, що не входить до ЄС, після наказу про виїзд. Порівняно з відповідним періодом 2021 року кількість замовлень на повернення та повернень зросла на 7% та 20% відповідно.

З 2022 року міграція громадян України за кордон змінилася з трудової на вимушену, що безпосередньо пов'язано з початком повномасштабних військових дій на території України. Причини міграції з України кардинально

змінювалися, основними причинами міграції громадян України за кордон стали військові конфлікти та питання безпеки. Переселення набуло вимушеного характеру. Хвиля біженців з України не схожа на попередні міграційні кризи, які переслідували континентальну Європу в 21 столітті. Різниця в тому, що більшість українських біженців – високоосвічені жінки працездатного віку та їхні діти. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 3 січня 2023 року приблизно 4,9 млн українських біженців перебували під тимчасовим захистом у країнах Європи, це приблизно 1% населення ЄС. Найбільше українців прийняли Польща (більше 1,5 мільйона), Німеччина (більше 1 мільйона) та Чехія (майже 0,5 мільйона) (рис. 2.13).

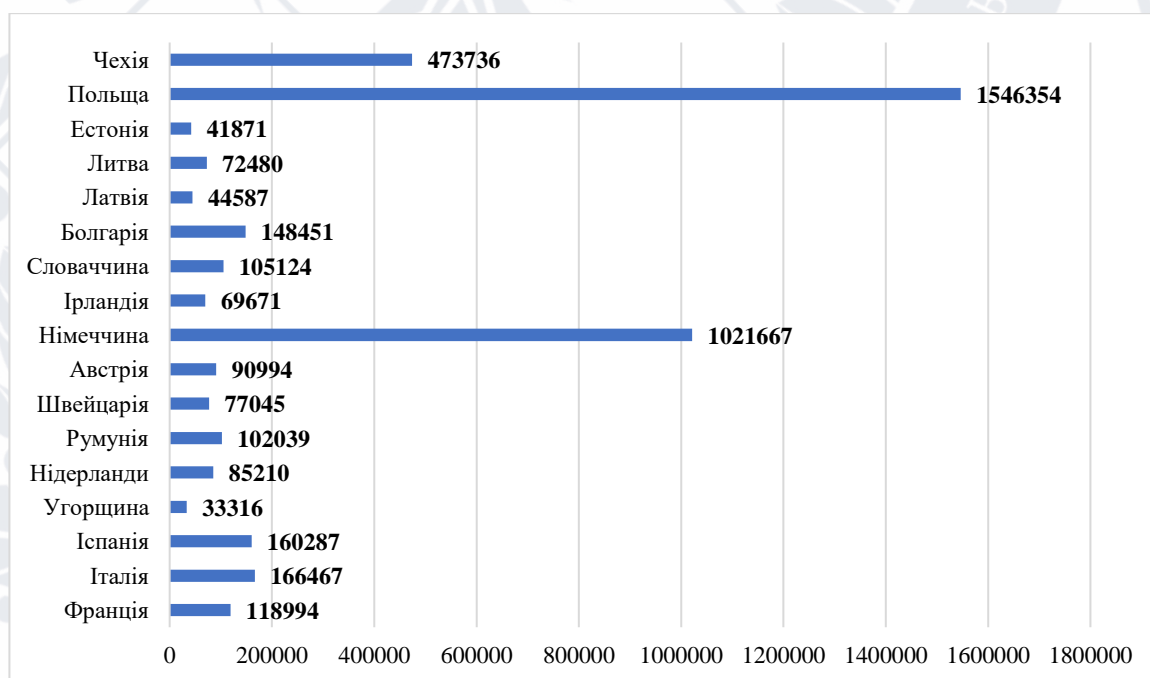

Рисунок 2.13 – Українські біженці у країнах Європи у 2022 році, осіб

Джерело: Створено автором на основі [70]

ООН також відстежує міграцію українців на територію країни-агресора. За даними UNHCR, на початку 2023 року в росії та білорусі перебували близько 2,9 млн українців. Хоча наразі неможливо напевно сказати, скільки з них виїхали туди добровільно, а скількох окупанти депортували. Кількість

українських біженців у країнах ЄС порівняно з першими місяцями великої війни стабілізувалася. У травні-вересні 2022 року навіть спостерігалася тенденція до їх повернення. Однак восени через активізацію російських терористичних атак проти критичної інфраструктури ситуація змінилася. УВКБ ООН зафіксувало понад 8,2 мільйона біженців, які залишили Україну (за деякими оцінками, наразі в країнах ЄС проживає понад 10 мільйонів громадян України), а за оцінками Міжнародної організації з міграції, ще 5 мільйонів людей вимушено покинули свої домівки, станом на кінець серпня 2023 року [70].

Наразі громадяни України становлять 98% усіх отримувачів тимчасового захисту у ЄС. Станом на липень 2023 р., 4 114 млн українців зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Європі (додаток Е) [60].

Отже, проблема еміграції українців за кордон була гострою ще до початку російсько-української повномасштабної війни, але з лютого 2022 року її актуальність зросла в рази. Європейські країни допомагають громадянам України, які змушені залишити країну через військові дії в Україні. Фінансова підтримка, яку отримують українські біженці за кордоном, не завжди покривають всі їхні щомісячні витрати. Тому більшість українців намагаються знайти роботу в перші місяці після переїзду до Європи. ЄС вирішив компенсувати втрату населення за рахунок українців, тим паче, що мільйони людей уже соціалізуються, вивчають мови та виховують дітей у країнах ЄС. Такі заходи з боку країн ЄС також розглядаються як додаткові аргументи для українських біженців залишитися в Європі. При поверненні додому враховується не лише безпекова ситуація, а й економічні фактори.

2.3. Моделювання впливу міграції та показників ринку праці на ВВП України

Вплив міграційних процесів на українську економіку є дуже важливою темою для наукових досліджень, особливо в контексті останніх подій і триваючої війни з Росією. Як і багато інших європейських країн, Україна страждає від стрімкого скорочення населення, яке посилюється війною та міграцією. Зменшення чисельності населення в європейських країнах спричинене різними факторами, зокрема зниженням народжуваності, старінням населення та еміграцією. У випадку України війна змусила мільйони українців покинути свої домівки, що призвело до внутрішнього та зовнішнього переміщення, що значно прискорило цей занепад. Міграційний процес вплинув на внутрішній ринок праці, соціальні послуги та загальні економічні умови.

Стосовно України, то протягом останніх двох десятиліть країна пережила різні міграційні етапи, які традиційно можна поділити на чотири основні блоки:

1. Етап після здобуття незалежності (1991-2004 рр.). Цей період характеризувався масштабною внутрішньою міграцією, переважно із села до міста, та еміграцією значної кількості українців за кордон, переважно до Росії та інших країн СНД. У цей час спостерігався високий рівень трудової міграції, багато українських працівників шукали можливості працевлаштування в сусідніх країнах.

2. Період консолідації (2004-2013 рр.). У цей період в Україні тривала внутрішня міграція, особливо із села до міста. Проте з розширенням Європейського Союзу та запровадженням безвізу для громадян України збільшилася й еміграція за кордон, особливо до країн Західної Європи. Цей період ознаменувався посиленням трудової міграції, оскільки багато українців шукали роботу в Польщі, Італії, Іспанії та інших країнах ЄС. Крім того, Україна стала транзитною країною для мігрантів з Азії та Африки, які намагалися потрапити до Західної Європи.

3. Період окупації (2014-2021 рр.). Військові дії на сході України мали значний вплив на внутрішню міграцію. Військові дії призвели до великої кількості внутрішньо переміщених осіб, багато українців покинули райони бойових дій у Донецькій та Луганській областях. У цей період також зросла еміграція, коли українці шукали притулку в сусідніх країнах, особливо в Польщі та інших країнах ЄС. Трудова міграція набувала все більш важливого характеру, оскільки велика частина українців шукали можливості працевлаштуватись за кордоном.

4. Період війни (24.02.2022 – по теперішній час). Російсько-українська війна, яка почалася 24 лютого 2022 року, сильно вплинула на міграційний процес України. Масштабні військові дії та масштабні руйнування призвели до масового переміщення, коли мільйони українців тікають усередині країни та за кордон у пошуках безпеки. У цей період значно зросла кількість біженців та шукачів притулку, і українці шукали захисту в сусідніх країнах, таких як Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова та інші країни-члени Європейського Союзу [70].

Пропонується провести кореляційно-регресійний аналіз з метою оцінки впливу обсягів іммігрантів, приватних грошових переказів та економічних факторів на рівень ВВП України.

В моделі показник ВВП буде результируючим – Y , а незалежними змінними, чий вплив буде оцінено виступатимуть:

X_1 – Кількість іммігрантів в Україні, тис. осіб

X_2 – Грошові перекази в Україну, млн дол. США

X_3 – Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США

X_4 – Рівень безробіття, %

X_5 – Експорт товарів, млрд дол США

X_6 – Імпорт товарів, млрд дол США

Таблиця 2.3 – Дані, зібрані для проведення кореляційно-регресійного аналізу

Рік	ВВП України, млн дол. США	Кількість іммігрантів в Україні, тис. осіб	Грошові перекази в Україну, млн дол. США	Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США	Рівень безробіття, %	Експорт товарів, млн дол. США	Імпорт товарів, млн дол. США
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6
2014	131805	252,9	6 489	410	9,7	53901,7	54428,7
2015	90615	250,9	6 959	-458	9,5	38127,1	37516,4
2016	93270	252,4	7 535	3 810	9,7	36361,7	39249,8
2017	112154	264,7	9 264	3 692	9,9	43264,7	49607,2
2018	130832	276,3	11 111	4 455	9,1	47335,0	57187,6
2019	153781	284,7	11 921	5 860	8,6	50054,6	60800,2
2020	155582	293,6	11 980	-868	9,9	49191,8	54336,1
2021	199770	303,1	14 019	6 687	10,3	68072,3	72843,1
2022	160500	304,9	12 543	1152	21,1	44200	58000

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

За допомогою пакету «Аналіз даних» у Excel MS Office проводимо регресію. Результати першого етапу регресії наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати першого етапу кореляційно-регресійного аналізу

Регресійна статистика					
Множинний R	0,999622466				
R-квадрат	0,999245074				
Нормований R- квадрат	0,996980297				
Стандартна похибка	1929,48681				
Спостережень	9				
Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	6	9855561783	1642593630	441,2111774	0,002263068
Залишок	2	7445838,703	3722919,351		
Разом	8	9863007622			
	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t- статистика	P-значення	нижні 95%
Y-перетин	-647659,6473	90731,82281	-7,138175198	0,019066238	-1038047,172
Змінна X 1	3288,902478	501,0360384	6,564203423	0,022430026	1133,1184
Змінна X 2	-18,2284101	3,654962085	-4,987304842	0,037931168	-33,95444269

Продовження таблиці 2.4

Змінна X 3	2,700299728	0,720132669	3,749725354	0,064334241	-0,398181067
Змінна X 4	-2151,574246	582,5067772	-3,693646717	0,066111624	-4657,898621
Змінна X 5	1,158969233	0,279607627	4,14498433	0,053570087	-0,044085287
Змінна X 6	0,429116943	0,304502909	1,409237585	0,294140502	-0,881053327

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

Показник R-квадрат дорівнює 0,99, нормований R-квадрат дорівнює 0,99. Це показник високоякісної моделі, оскільки на 99% вона пояснює варіацію змінних. Значимість F дорівнює 0,002, тобто це $<0,05$, це також підтверджує високу якість моделі. Далі зроблено перевірку значущості коефіцієнтів отриманих показників Р-значення, і виявлено, що змінна X6 не значима. Отже, виключаємо з вихідних показників X6 та знову робимо регресію (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Результати другого етапу кореляційно-регресійного аналізу

Регресійна статистика					
Множинний R	0,999247443				
R-квадрат	0,998495452				
Нормований R-квадрат	0,995987871				
Стандартна похибка	2224,063287				
Спостережень	9				
Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	5	9848168249	1969633650	398,1907554	0,000197879
Залишок	3	14839372,51	4946457,503		
Разом	8	9863007622			
	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t- статистика	P-значення	нижні 95%
Y-перетин	-657805,9789	104254,1313	-6,309639442	0,008044817	-989589,1538
Змінна X 1	3339,882203	576,0223572	5,798181547	0,010207989	1506,72198
Змінна X 2	-18,06616386	4,210877765	-4,290355804	0,02327896	-31,46705624
Змінна X 3	2,993447399	0,794690564	3,766808784	0,032737129	0,464387348
Змінна X 4	-2017,395802	662,408317	-3,04554721	0,055623086	-4125,474703
Змінна X 5	1,477465419	0,189759535	7,785987783	0,004408818	0,873565889

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

Після другого етапу кореляційно-регресійного аналізу показники моделі свідчать про її високу якість:

- R-квадрат дорівнює 0,99;
- нормований R-квадрат дорівнює 0,99;
- значимість F дорівнює 0,0001;

Потім порівнюється P-значення, яке має бути меншим або дорівнювати 0,05. Для всіх змінних це значення є меншим за 0,05. Дана перевірка вказує на те, що модель є надійною, якісною і всі коефіцієнти є значущими. В результаті отримуємо наступне рівняння регресії:

$$y = -657805,9 + 3339,9X_1 - 18,07X_2 + 2,99X_3 - 2017,4X_4 + 1,48X_5$$

$$(R^2 = 0,998, R_{adj}^2 = 0,995).$$

За значенням коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,99$ робимо висновок про те, що отримане рівняння регресії пояснює зміну результуючого показника Y на 99%, інший 1% зумовлені факторами, які не враховані в моделі. Тому, отримана модель може бути використана для економічного аналізу та прогнозування.

Приплив іммігрантів позитивно впливає на макроекономічну стабільність, готівкові ринки та розвиток фінансової та банківської систем, створюють стимули для підтримки економічних умов. Зокрема, грошові перекази надходять у валюті, яка продається, що у свою чергу зміцнює національну валюту. Крім того, витрачання грошей через грошові перекази в Україні стимулює внутрішнє споживання, що, у свою чергу, стимулює виробництво та сприяє створенню нових робочих місць. А товари та послуги, придбані через грошові перекази, сприяють збільшенню надходжень від ПДВ, акцизів і митних зборів. Іноземні інвестиції покращують загальні макроекономічні показники економічного розвитку держави та створюють привабливість країни для ще більшого залучення ПІІ.

Для прорахунку прогнозних значень результуючого показника, розробимо лінію тренду та прогноз змінних показників (рис. 2.14, рис. 2.15, рис. 2.16, рис. 2.17, рис. 2.18).

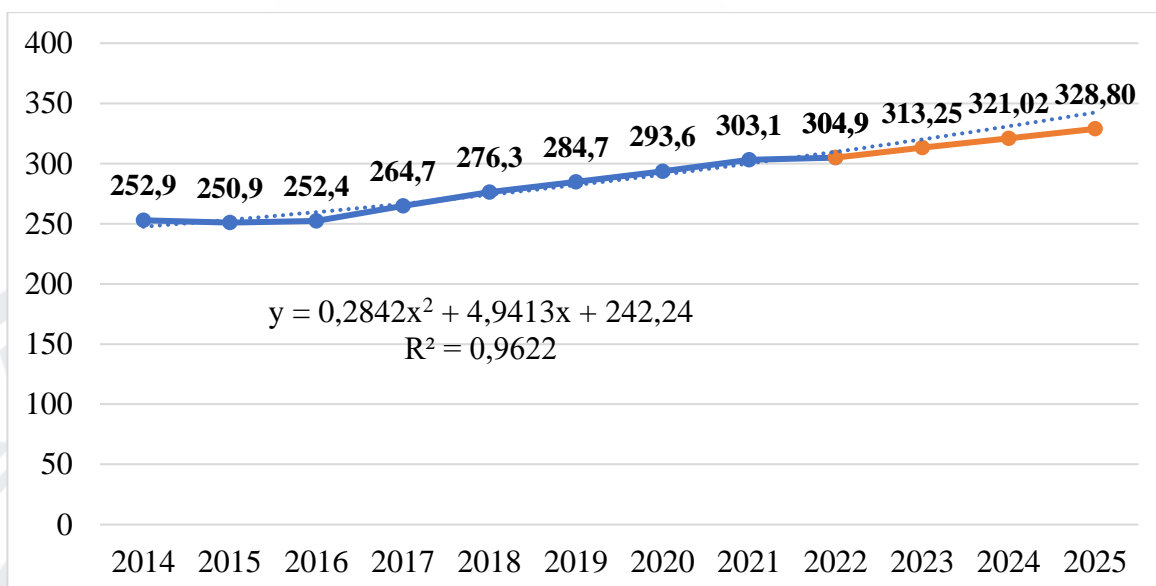

Рисунок 2.14 – Лінія тренду та прогноз показника Х1 Кількість іммігрантів в Україні, тис. осіб за 2014-2025 роки

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

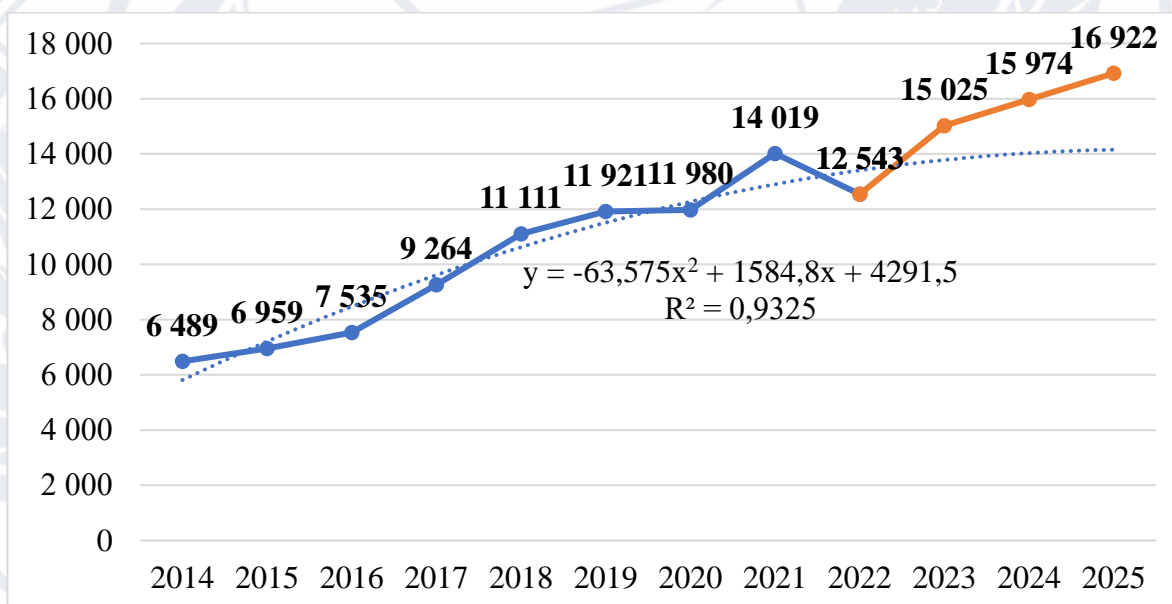

Рисунок 2.15 – Лінія тренду та прогноз показника Х2 Грошові перекази в Україну, млн дол. США за 2014-2025 роки

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

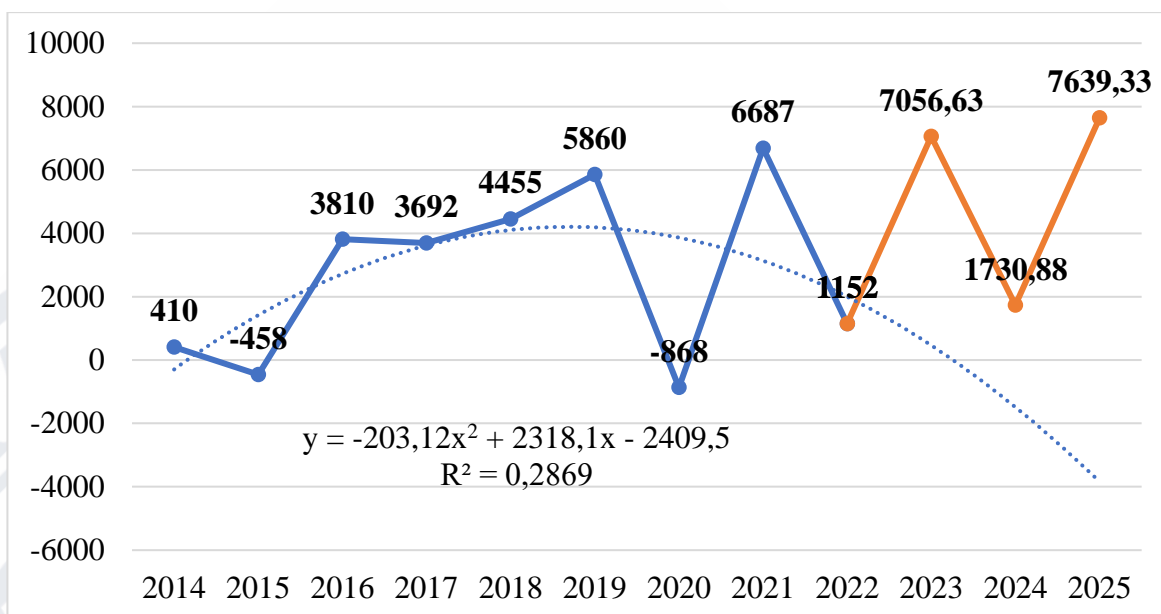

Рисунок 2.16 – Лінія тренду та прогноз показника Х3 Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США за 2014-2025 роки

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

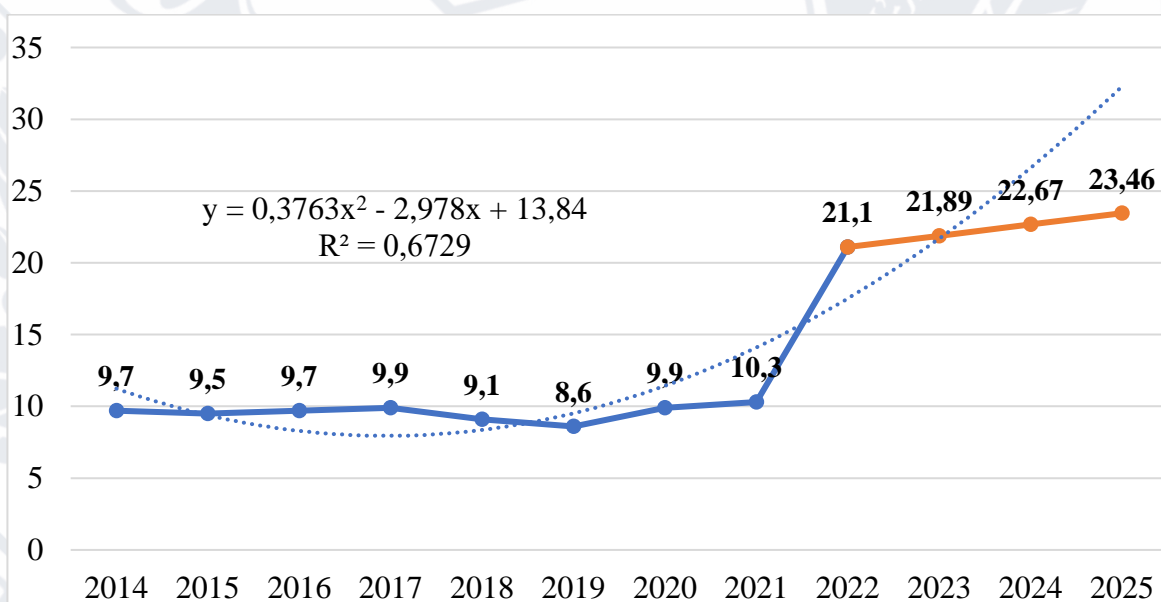

Рисунок 2.17 – Лінія тренду та прогноз показника Х4 Рівень безробіття, % за 2014-2025 роки

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

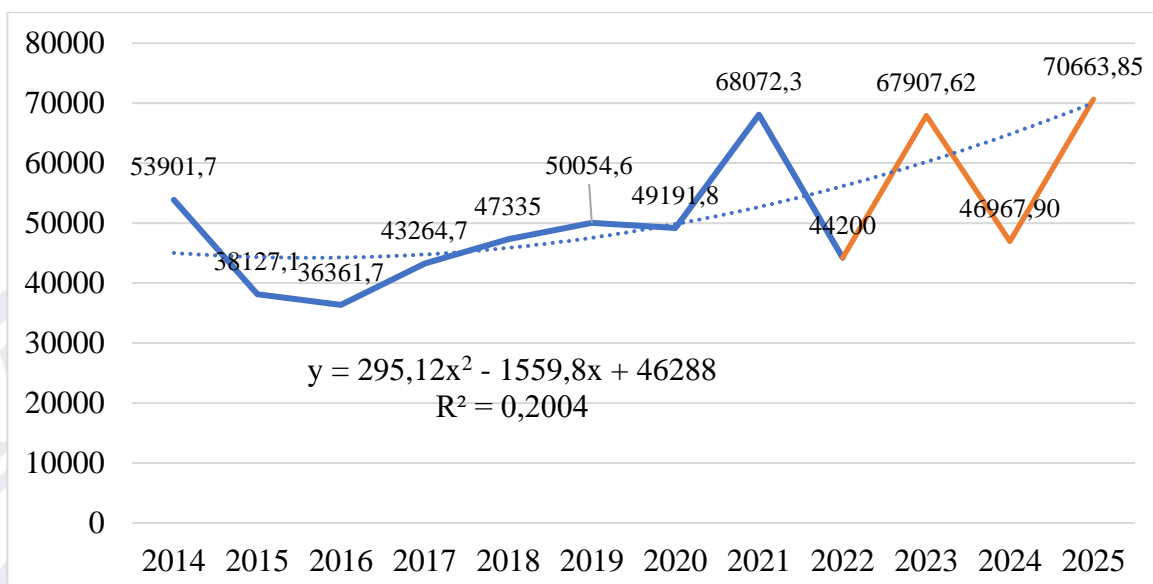

Рисунок 2.18 – Лінія тренду та прогноз показника X5 Експорт товарів, млн дол США за 2014-2025 роки

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

Результатом побудованих моделей множинної регресії було визначено прогнозні значення показників для розрахунку прогнозного значення ВВП України на період 2023- 2025 років (табл. 2.6.)

Таблиця 2.6 – Прогнозні значення факторів, що впливають на ВВП України, 2023-2025 роки

Показник	2023	2024	2025
X1 Кількість іммігрантів в Україні, тис. осіб	313,25	321,02	328,80
X2 Грошові перекази в Україну, млн дол. США	15 025	15 974	16 922
X3 Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США	7 056,63	1 730,88	7 639,33
X4 Рівень безробіття, %	21,89	22,67	23,46
X5 Експорт товарів, млн дол США	67 907,62	46 967,90	70 663,85

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

Використовуючи розраховані прогностні значення проведемо розрахунки значень ВВП України на прогностний період (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Розрахунок прогностних значень результуючого показника ВВП України на 2023-2025 роки

	Прогноз
Y ₂₀₂₃	194 357,7403
Y ₂₀₂₄	154 671,9832
Y ₂₀₂₅	214 668,5707

Джерело: Створено автором на основі власних розрахунків

Результатом проведеного економіко-математичного аналізу, було з'ясовано, що на обсяги ВВП України впливають такі змінні: X1 – кількість іммігрантів в Україні, тис. осіб ; X2 – грошові перекази в Україну, млн дол. США; X3 – прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США; X4 – рівень безробіття, %; X5 – Експорт товарів, млн дол. США і мають прямий вплив на результуючий показник. Побудована множинна регресійна модель була використана для отримання прогностних значень показників для розрахунку ВВП України на період 2023-2025 років. З прогностованих розрахунків, ВВП України у 2023 році складе 194 357,7 млн дол. США, у 2024 році – 154 671,98 млн дол. США і у 2025 році показник ВВП досягне відмітки у 214 668,57 млн дол. США.

Висновки до розділу 2

На сьогодні міграція розглядається як інструмент довгострокового зростання Європейського Союзу. Проаналізувавши регулювання та міграційні потоки, зазначимо що міграція приносить значні економічні вигоди, головним чином, країнам, що приймають мігрантів. Сьогодні ЄС стикається з нестачею кваліфікованих працівників, через гостре погіршення демографічної ситуації в Європі.

Масштабна трудова міграція українців принесла значну користь економіці, оскільки стала механізмом зниження рівня бідності, безробіття та фінансового навантаження на державу, а також стабілізаційним інструментом визначати макроекономічну ситуацію в країні. Проте масова міграція робочої сили в умовах широкомасштабної війни, масовий відтік біженців поставили під загрозу післявоєнне відновлення країни, оскільки для реалізації стратегічних планів їй потрібні достатні кадрові ресурси і програми. Тому держава має знайти оптимальне рішення для повернення українських громадян на Батьківщину та залучення іноземних працівників. Окремим питанням залишається формування дієвих механізмів залучення капіталу трудових мігрантів в українську економіку виключно з інвестиційною метою, розробка спеціальних державних програм та роль органів місцевого самоврядування у сприянні та заохоченні інвестування їх заощаджень. Україна вже має довгу історію еміграції. Її зруйнована економіка, ймовірність затяжного конфлікту та значна невизначеність щодо його остаточного статусу підсилюють аргумент, що більшість біженців не повернуться, і багато інших приєднається до них. Країни ЄС повинні підготуватися. Міграція українців до Європи має значні короткострокові витрати і довгострокові економічні вигоди. Найкращий спосіб допомогти Україні та зменшити відтік її громадян – це допомогти відбудувати країну, а не створювати штучні перепони на шляху міграції тих, хто вже серйозно постраждав.

Проведено кореляційно-регресійний аналіз, побудована множинна регресійна модель була використана для визначення прогнозних значень показників та розрахунку прогнозного ВВП України на період 2023-2025 років. У результаті проведеного аналізу зроблено висновок, що у запропонованій моделі, імпорт товарів не має суттєвого впливу на рівень ВВП України, натомість вплив мають решта 5 показників.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

3.1. Удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції

Міграційна політика Європейського Союзу важлива для нашої країни щонайменше з двох причин. По-перше, поза сумнівом, Україна після здобуття незалежності стала частиною європейської імміграційної системи. Більшість транскордонних переміщень громадян прямує до європейських країн як з метою туризму, так і з метою навчання та працевлаштування. По-друге, євроінтеграційні прагнення України передбачають імплементацію європейських норм і правил у вітчизняне законодавство та адміністративну практику, в тому числі у сфері регулювання міграційних процесів. Слід підкреслити, що ці норми та правила, хоч і базуються на незмінних цінностях об'єднаної Європи (права та свободи людини, демократія, верховенство права, соціальна держава), але постійно розвиваються, доповнюються та вдосконалюються. У липні 2017 року Урядом України було ухвалено Стратегію державної міграційної політики на період до 2025 року, через місяць після того, як українцям дозволили подорожувати до ЄС без віз, і було визнано значним кроком вперед у розвитку державної системи управління міграцією. Досягнення зазначених цілей у стратегії вимагає узгодженої діяльності з ініціативами відповідних органів державної влади, розробки та впровадження планів дій щодо реалізації стратегії, співпраці з громадянським суспільством, моніторингу виконання стратегії та реалізації стратегії на практиці. Нарешті, Україна вступає в новий етап розвитку свого міграційного процесу, водночас вона стає все більш інтегрованою в ЄС і має можливості для більш вільного пересування своїх громадян завдяки безвізовому режиму, але за рівнем доходів вона значно відстає від сусідніх країн. Зменшення населення через еміграцію

зростає, а це серйозно гальмує розвиток країни та може становити загрозу національній безпеці, вимагаючи від влади та суспільства надзвичайно серйозної позиції. Якщо на перших етапах розміщення трудових мігрантів за кордоном найбільш важливим було питання правового статусу мігрантів та захисту їхніх прав, то сьогодні – навіть якщо зазначені речі не зникли – на перший план висувається створення сприятливих умов для їхнього повернення на Батьківщину.

Реакція Європи на вторгнення Росії в Україну була швидкою, згуртованою та масовою. Європейський Союз та його країни-члени продемонстрували єдність у відповіді на війну Росії та її наслідки. Серед них – прибуття українських біженців до Європи. Через десять днів після вторгнення ЄС одноголосно прийняв новий закон про надання тимчасового захисту громадянам України, які втікають з країни, активувавши Директиву про тимчасовий захист вперше з моменту її прийняття в 2001 році. Щоб бути зареєстрованими за схемою захисту, українському біженцю потрібно лише пред'явити ID-картку або паспорт. Українці відродили економіки країн ЄС і в результаті пом'якшили вплив нової економічної кризи. Фактично українські мігранти зараз вважаються рушійною силою економіки ЄС. Українці підвищили споживчий попит і підтримали економічну активність у той час, коли світова економіка починає скочуватися до рецесії. Зокрема, мільярди доларів з української банківської системи допомогли відродити споживчі ринки європейських країн. Українські мігранти почали знаходити роботу на нових місцях проживання, що покращує динаміку виробництва товарів і послуг у країнах ЄС та підвищує конкурентоспроможність на місцевому ринку праці. Реакція ЄС на прибуття українських біженців була теплою, правильною та людяною. Було показано, що гуманний підхід не просто можливий, але може принести користь громадам, що приймають, особливо коли інституції ЄС, національні уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство працюють разом. Це має стати відправною точкою для розробки ЄС більш гуманного підходу до міграції [71].

Основний документ, що регулює співробітництво між Україною та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, є План дій Україна-ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, затверджений на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (Люксембург, 18 червня 2007 року).

План дій у сфері ЮСБ охоплює співробітництво по 15 ключових напрямках, зокрема:

- міграція;
- притулок,
- управління кордонами,
- візи,
- безпека документів,
- боротьба з організованою злочинністю та тероризмом,
- боротьба з відмиванням грошей,
- протидія фінансуванню тероризму,
- боротьба з торгівлею людьми, наркотиками, корупцією,
- правове співробітництво у цивільних та кримінальних справах тощо [72].

Співробітництво Україна-ЄС у сфері міграції:

- Продовжувати ефективну імплементацію угоди про реадмісію між Україною та ЄС та вжити заходів щодо реінтеграції громадян України (тих, хто повернувся добровільно або відповідно до процедур реадмісії);
- Забезпечити практичну діяльність та реалізувати заходи для підвищення ефективності і важливості механізмів реадмісії загалом;
- Забезпечити Державну міграційну службу фінансовими та людськими ресурсами задля виконання необхідних заходів і завдань у рамках правового поля для управління міграцією;
- Розробка додаткових форм і модулів навчання, а також навчання державних службовців іноземних мов;

– Посилити міжвідомчу співпрацю у сфері міграції, необхідно розробити та запровадити форми та механізми співпраці з усіх питань міграції [72].

Україна та ЄС 2 серпня 2022 року підписали угоди про співпрацю в рамках Європейської міграційної мережі. У МВС пояснюють, що це додатковий інструмент для синхронізації міграційної політики України та Євросоюзу.

Європейська міграційна мережа (European Migration Network) – мережа, заснована з метою надання об'єктивної, достовірної і порівнянної інформації з питань міграції та притулку для установ Європейського Союзу, а також органів та установ держав-членів Європейського Союзу, забезпечення відповідною інформацією розробників та координаторів державних політик. Фінансується Європейською Комісією через Фонд притулку, міграції та інтеграції. ЄММ координується Європейською комісією під керівництвом Директорату з питань міграції та внутрішніх справ (DGHOME), а також у співпраці з національними контактними пунктами (НКП), призначеними в кожній державі-члені ЄММ. ЄММ готує звіти, дослідження та інші публікації, які аналізують міграційну політику та політику надання притулку та відстежують розвиток законодавства в цій сфері. Вона також активно відповідає на запити агенцій ЄС та держав-членів, готуючи щорічні звіти про міграцію та притулок, дослідження на відповідні теми, інформацію про ключові питання, робочі та фінансові програми [63].

Надання притулку та підтримка українських біженців є важливою частиною гуманітарної допомоги ЄС. Як повідомлялося, ЄС задіяв механізм тимчасового захисту для українських біженців, яким надається право перебувати в державах-членах до року. Крім того, цей механізм забезпечує доступ до ринку праці, житла, соціального забезпечення, медичного обслуговування та освіти для мільйонів громадян України, які тимчасово проживають у країнах ЄС. У квітні 2022 року оператори зв'язку ЄС та України підписали спільну декларацію про запровадження безкоштовних або доступних міжнародних дзвінків і роумінгу між ЄС та Україною, у якій взяли

участь 70 операторів європейського простору. Також у вересні була підписана спільна декларація між операторами послуги грошових переказів, яка передбачала зниження комісій за послуги грошових переказів в Україну, комісії за курсом євро або гривні [63].

Несприятливим чинником є складність внутрішньої соціально-економічної ситуації в Європі, яка зумовлена нергетичним та ядерним шантажем Російської Федерації. Зростає міграційне навантаження, зберігається соціальне розшарування та потребують вирішення складні міжетнічні проблеми, насамперед на Балканах. Водночас експансія Росії на територію ЄС спровокує праворадикальні популістські рухи, відродження євроскептицизму та загалом матиме на меті дестабілізацію та розвал Європейського Союзу. Війна також актуалізувала хронічну проблему ЄС: діючий механізм консенсусу, який перешкоджає прийняттю важливих рішень, особливо у сфері зовнішньої політики.

До початку повномасштабної війни в Україні міграційна політика була формальною і «не була спрямована на репатріацію наших громадян». З отриманням статусу країни-кандидата на членство в ЄС та підготовкою до подальшого членства в ЄС зафіксовано позитивні зміни. У контексті отримання Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС та підготовки до наступного членства в ЄС прискорено вносяться зміни до законодавства та наближають його до вищих європейських та міжнародних стандартів. Статус України як кандидата на членство в ЄС вимагає від країни зміцнення політичних, правових, соціально-економічних, інституційних та інформаційних заходів для:

- ефективного впровадження європейських реформ та дотримання умов ЄС для відкриття перспективи переговорного процесу про вступ;
- посилення оборонного потенціалу для протидії російському втручання та забезпечення умов для звільнення окупованих територій і перемоги над агресором;

– підтримання економічної стабільності, людського і гуманітарного капіталу в умовах війни та відновлення після кризи.

Україна вже на шляху щодо покращення співпраці з Європейським Союзом:

– Реформа Конституційного Суду України (КСУ). Цей важливий напрямок спрямований на забезпечення дієвості конституційного принципу верховенства України, особливо в світлі тривалої конфліктної ситуації навколо КСУ. Примітно, що у грудні 2022 року Конституційний Суд звільнив трьох суддів і залишився у складі 13 (при кворумі 12 осіб), що ускладнило роботу Конституційного Суду та обрання голови Суду;

– Боротьба з корупцією. Стан сформованості формальних структур антикорупційних органів (особливо САП та НАБУ) безпосередньо впливає на динаміку антикорупційного процесу, особливо на високих рівнях. Водночас слід зазначити, що в умовах війни правоохоронні органи змушені виконувати велику кількість додаткових функцій – від збройного опору окупаційним військам до боротьби з терористичними угрупованнями, диверсантами, колабораціоністами, агентами впливу, мародерів тощо. Верховна Рада ухвалила Закон про засади державної антикорупційної політики, яким затверджена Антикорупційна стратегія до 2025р. Набув чинності Закон про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану;

– Боротьба з відмиванням коштів. Ухвалено Закон про приведення у відповідність національного законодавства по боротьбі з відмиванням грошей до стандартів Групи фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), цей документ "сприяє підвищенню ефективності фінансового контролю та сприятиме дотриманню міжнародних зобов'язань України у відповідній сфері";

– Втілення антиолігархічного закону. Положення визначає порядок формування та ведення реєстру олігархів, правила збору відповідної інформації.

Рекомендації українському уряду щодо удосконалення міграційного процесу з ЄС:

– Уряд України має вивчити найкращі практики інтеграції мігрантів у країнах ЄС, особливо багаторівневого управління міграцією та інтеграції мігрантів, та реалізувати подібні пілотні проекти в Україні.

– Уряд України має взяти до уваги результати досліджень, проведених українськими дослідницькими організаціями з питань інтеграції та реінтеграції іммігрантів, біженців та переміщених осіб, які показують, що найбільш ефективні програми інтеграції базуються на місцевих ініціативах, а не на директивах уряду.

– Підписання двосторонніх угод між Україною та країнами ЄС, які регулюватимуть міграційний процес;

– Створення на державному рівні центрів зайнятості для працевлаштування українців за кордоном;

– Забезпечення економічного та соціального захисту, тобто надання пільг мігрантам, у процесі рееміграції шляхом внесення законодавчих змін.

Отже, рух до повноправного членства в ЄС супроводжується роботою в багатьох різних секторах українського суспільства. Найбільша увага приділяється політичній та економічній складовій, яка повністю відповідає критеріям членства в ЄС. Кожне політичне рішення тягне за собою багато соціально-економічних наслідків, але передумовою є необхідність розвитку національної правової системи.

3.2. Основні проблеми міграції робочої сили в Україні та шляхи їх вирішення

Проблема української міграції за останні роки набула досить масштабного явища, породивши низку інших важливих проблем і кризових явищ економічного розвитку країни. Збільшення трудової міграції у поєднанні зі зменшенням кількості новонароджених та збільшенням пенсіонерів призводить до погіршення ситуації на національному ринку праці та потребує відповідної реакції з боку держави у сфері соціальної, міграційної, економічної політик та зовнішньоекономічних відносин. Війна збільшує ризики та нестабільність, створює перешкоди для вільного руху факторів виробництва, особливо робочої сили, що призводить до занепаду інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Економічні проблеми в поєднанні зі значною внутрішньою міграцією та потоками біженців призводять до масштабної втрати робочих місць і доходів. Негативними соціальними наслідками війни стали: зростання безробіття, соціальна ізоляція, гендерна нерівність, дискримінація на робочому місці, в тому числі серед молоді, широка бідність.

Проблеми України викликанні широкомасштабною війною:

- Війна сповільнила темпи соціально-економічних реформ у рамках імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС і тією чи іншою мірою ускладнила процес реалізації усіх рекомендацій Європейської комісії;
- Війна об'єктивно знизила зацікавленість та активність європейських торговельних партнерів у розвитку відносин із країною, яка воює та опинилася у складній внутрішньополітичній ситуації, створює ризики та небезпеки для потенційної інвестиційної та підприємницької діяльності;
- Війна зробила Україну постійним реципієнтом міжнародної допомоги;
- Через експансію Росії та тривалу війну українській стороні довелося зосередити величезні політико-дипломатичні, фінансово-економічні та людські ресурси для боротьби з агресією кремля на багатьох різних напрямках.

Війна призвела до втрати значної кількості кваліфікованих працівників не тільки через еміграцію до сусідніх країн, а й через загибель (включаючи лікарів, юристів, учителів, інженерів, науковців тощо). Через велику кількість протипіхотних мін і вибухових пристроїв кількість жертв, ймовірно, продовжить зростати навіть після завершення бойових дій. За оцінками ООН, у 2021 році близько 2 мільйонів українців опинилися під загрозою протипіхотних мін і вибухових боєприпасів на сході України по обидва боки лінії розмежування. У 2022 році Україна посіла п'яте місце у світі за кількістю жертв від протипіхотних мін серед цивільного населення. Сьогодні через збільшення зон бойових дій Україна стала найбільш «забрудненою» мінною країною у світі [73].

До змін у структурі пропозиції кваліфікованої робочої сили в Україні призвели декілька факторів:

- Підвищення смертності населення працездатного віку;
- Зростання кількості людей, які мігрують за кордон;
- Збільшення кількості працюючих інвалідів, рівень їх працездатності та обсягу робіт, які вони можуть виконувати, відрізняється від довоєнного періоду;
- Збільшення зайнятості жінок на ринку праці, особливо через відкладення шлюбу та народження дитини через війну;
- Також очікується, що спостерігатиметься зростання дитячої праці через широку бідність і втрату можливостей для отримання освіти, особливо вищої.

Війна змінила умови та принципи функціонування ринку праці, підштовхнувши його до більш нестабільного та небезпечного періоду. Тому з самого початку війни компанії намагалися максимально оптимізувати витрати, скорочуючи персонал, надаючи неоплачувані відпустки та призупиняючи трудові відносини.

Змінили структуру ринку праці переселення та вимушена міграція, а також структури джерел пропозиції та насичення спеціалістами регіону. У регіонах, які найбільше постраждали від російської військової агресії,

зменшилася кількість робочих місць і загострилася конкуренція. Переміщення компаній у безпечні райони України, внутрішня та зовнішня міграція спеціалістів призводять до того, що кількість вакансій у західних регіонах майже втричі нижча, ніж у першому місяці через збільшення кількості шукачів роботи.

Основні проблеми міграційних процесів України:

– Відсутність сформованості інформаційних систем та аналітичного забезпечення для аналізу структурних особливостей міграції та соціально-економічного середовища. Поширеною є ситуація, коли громадяни України виїжджають за кордон на постійне проживання без офіційної заяви до відповідних органів. Водночас відсутня практика реєстрації причин виїзду громадян за кордон, що унеможлиблює професійний та освітній міграційний облік людей;

– Невідповідності між українською системою обліку міжнародної міграції та європейською системою унеможлиблюють порівняння даних та проведення комплексних досліджень;

– Відсутність програм стимулювання рееміграції мігрантів на національному, регіональному та місцевому рівнях посилює трудову міграцію, посилює диспропорції та конкуренцію на регіональному ринку праці, соціально-економічну асиметрію регіонального розвитку, посилює тиск на різного виду інфраструктури, загострення нерівності та соціальної напруги, виникнення етнічних та релігійних конфліктів, формування та розвиток міграційних коридорів «село-місто»;

– Відсутність комплексного планування великомасштабної внутрішньої міграції, яка розглядається як шлях стимулювання мігрантів, особливо іммігрантів, до розумного розташування з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації регіонів України.

– Низька ефективність соціально-економічного стимулювання економічної діяльності людей призводить до «відтоку мізків» молодих вчених і висококваліфікованих фахівців, низького рівня комерціалізації наукових

розробок, відсутності стартапів та інновацій, наукового розвитку, а також послаблення інтелектуальної та особистої безпеки країни.

Для вирішення міграційних проблем та заохочення повернення мігрантів необхідно:

- Закінчити війну, стабілізувати ситуацію в країні та повернутись до мирного життя;
- Зменшити рівень корупції державних органів;
- Підвищити рівень інвестиційної привабливості України;
- Забезпечити високі темпи економічного зростання та стимулювати підвищення заробітної плати відповідно до темпів економічного зростання;
- Створити великий і привабливий внутрішній ринок праці;
- Підвищити рівень життя людей;
- Впровадити ефективну систему моніторингу мігрантів;
- Необхідно посилити діалог і співпрацю з приймаючими країнами, щоб захистити права людини та створити добре керовані коридори мобільності;
- Канали грошових переказів мають бути формалізовані та спрощені, мають бути створені позитивні внутрішні умови та стимули, щоб спонукати людей залишатися, стимулювати постійне та тимчасове повернення українських мігрантів та діаспори та забезпечити їхні інвестиції у продуктивну економіку;
- Шляхи для безпечної та легальної міграції в Україну мають бути відкриті шляхом упорядкування нелегальної міграції та надання доступу до ринку праці та офіційної зайнятості там, де того вимагає економіка.

Сьогодні Україна стикається з серйозними проблемами, пов'язаними з втратою людей, а отже, і робочої сили, особливо через те, що досить велика частина населення виїхала за кордон, а більшість українських іммігрантів знаходять притулок у країнах Балтійського регіону. У післявоєнний період економіку потрібно буде «відбудувати» більше, ніж у довоєнний період, з точки зору економічного розвитку. Якщо не будуть прийняті відповідні

рішення, значна втрата робочої сили може стати на заваді відновленню та розвитку країни. Розвиток ринку праці є однією з безпосередніх потреб післявоєнної відбудови, а створення робочих місць має стати невід'ємною частиною соціальної політики післявоєнного розвитку.

Таким чином, міграція останніх десятиліть сприяла поширенню європейських цінностей в Україні та формуванню інноваційно-орієнтованої економіки, тим самим збільшуючи її конкурентні переваги на світовому ринку праці, але повномасштабна війна внесла свої корективи. Трудова міграція виступає інструментом регулювання розвитку сфери зайнятості, зокрема, зменшує тиск на рівень безробіття. Враховуючи те, що заробітна плата трудових мігрантів за кордоном у кілька разів вища, ніж в Україні, міграція є способом зменшення соціальної нерівності між людьми. Інтелектуальна міграція та міграція молоді впливають на рівень соціально-економічного розвитку, включаючи ВВП, інвестиційну активність, темпи зростання сектору малого бізнесу, економічний розвиток, інноваційний потенціал, конкурентоспроможність галузей технологій та інновацій, освіти і економіки в цілому.

3.3. Перспективи міграційної політики України та країн ЄС

У 2022 році у сфері євроінтеграції відбулися фундаментальні зміни: розпочався якісно новий етап у відносинах Києва та Брюсселя. 28 лютого Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу. Статус кандидата відкриває багато можливостей для реформ у багатьох сферах, у тому числі міграційній. Для України – це структурні зміни, відмова від споживчої моделі економіки, підвищення ефективності виробництва, розширення доступу до нових технологій, диверсифікація експортних можливостей, збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та нові інвестиції. Це крок, який виводить країну на якісно новий рівень розвитку, порівнянний з країнами-членами ЄС.

По-перше, кандидатура знаменує кінець тривалого періоду нестабільності у відносинах між Києвом і Брюсселем. Описуючи розвиток європейської інтеграції, необхідно згадати досвід майже 30-річної кампанії до європейської спільноти, протягом якої Україна пережила складні та драматичні випробування, але інтеграція з ЄС поки що є процесом із «пізньою перспективою».

По-друге, новий статус України – додатковий "двигун" для соціально-економічних реформ в країні та "зелене світло" для того, щоб залучити спеціальні фінансові інструменти від ЄС у рамках підготовки до членства. Це є основоположним фактором у процесі відновлення країни після війни та є позитивним сигналом для іноземних інвесторів. Надання такого статусу країні, у якій ведеться повномасштабна війна, є унікальним в історії ЄС і свідчить про постійну довгострокову економічну та політичну підтримку України.

По-третє, статус кандидата є важливим морально-психологічним стимулом для громадян країни, які борються за свій європейський вибір. Це переломний момент, тому що більшість українців підтримують членство в ЄС, ототожнюючи своє майбутнє та майбутнє країни з членством у європейській спільноті.

Є багато підстав стверджувати, що війна принесла значні проєвропейські зміни у суспільному сприйнятті, сприяла єдності та згуртованості українського народу, сприяла розумінню неминучості шляху до ЄС та неможливості інтеграції України у східному напрямку. У реаліях сьогодення міграційна політика європейських країн є важливим фактором забезпечення національної безпеки країн Європейського Союзу. Адже політична, економічна та соціальна стабільність залежить від збалансованої міграційної політики суспільства, а на основі соціально-економічних показників розвитку країни можна оцінити як сильні, так і слабкі сторони країни, як у європейських рамках так і світу загалом.

ЄС прийняв низку правил і механізмів для управління потоками легальної міграції, особливо для висококваліфікованих працівників, студентів

і дослідників, сезонних робітників та возз'єднання сімей. Європейським Союзом було прийнято Директиву у 2016 році, яка визначає умови в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою проведення досліджень, навчання, волонтерства, участі в програмах обміну студентами, освітніх проектах та працевлаштування. Положення зазначені у даному документі дають такі настанови:

- зробити Європейський Союз світовим центром передового досвіду;
- покращити таланти та лідерські якості ЄС для гідного представлення у глобальній міжнародній конкуренції;
- бути конкурентоспроможними та пришвидшувати темпи розвитку ЄС;
- бути солідарними із міцною соціальною згуртованістю;
- досягти взаємного збагачення для пізнання інших культур [74].

7 жовтня 2021 року Європейська Рада ухвалила оновлену Директиву про блакитну карту, яка у більшій мірі спрощує умови в'їзду та проживання для професійних та фахових працівників з країн, які не входять у список країн Європейського Союзу. Прийом спрямований для того, щоб залучити та утримати працівників з високою кваліфікацією, особливо у тих секторах економіки, які відчувають нестачу кваліфікації, зокрема впроваджуються:

- комплексні критерії прийому працівників;
- заохочення до мобільності між собою країн-членів ЄС;
- спрощені умови для возз'єднання сім'ї;
- доступ до ринку праці [74, 75].

27 квітня 2022 року Комісія представила новий сталий політичний підхід ЄС до легальної міграції, який сприятиме залученню навичок і талантів, необхідних ЄС для подолання дефіциту робочої сили та реагування на демографічні зміни в Європі, ще було представлено пропозиції аби модернізувати Директиви про довгострокових резидентів і Директиви про єдиний дозвіл. Основні цілі цього перегляду полягають у наступному:

- зменшення витрат та адміністративного тягаря для роботодавців;

- не допустити трудову експлуатацію;
- підтримати подальшу інтеграцію та мобільність у межах Європейського Союзу громадян країн, які не входять до ЄС, але наразі проживають і працюють в ЄС [76].

Загальноєвропейська система притулку (CEAS) встановлює загальні мінімальні стандарти поводження з шукачами притулку. Як показує практика до шукачів притулку ставляться неоднаково, а показники визнання їхніх заяв різняться в різних країнах-членах ЄС. Як наслідок, багато шукачів притулку пересуваються країнами ЄС у пошуках найкращої країни, в якій можна подати заяву про надання притулку, це явище називається як "купівля притулку". Міграційна криза ще більше спровокувала ці проблеми і наголосила про необхідність кращої гармонізації процедур і стандартів надання притулку. Наразі Рада розглядає законодавчі пропозиції Комісії 2016 року щодо реформи системи притулку та п'ять нових законодавчих пропозицій, які були представлені у вересні 2020 року в рамках нової Угоди про міграцію та притулок, розробленої Комісією [76].

Щоб залучити необхідні навички та таланти, ЄС має створити більш привабливу та ефективну систему. Це вимагає перегляду законодавчої бази, посилення співпраці з країнами-партнерами, покращення управління трудовою міграцією із залученням усіх ключових зацікавлених сторін, а також, з перспективою, нових сфер діяльності.

Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, при виконанні усіх цілей, надасть країні ряд перспектив у міграційних процесах, а саме:

- Зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування населення України;
- Зменшаться негативні наслідки еміграції з України та збільшиться її позитивний вплив на розвиток держави;
- Наявність вигідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство;

- Сприяння легальній міграції в Україну, пов'язаній з національною соціальною політикою та економічним розвитком;
- Забезпечення успішної інтеграції в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах;
- Можливості для ефективного управління прикордонного контролю осіб та інтегрованого управління кордонами, адаптованого до мінливих міграційних потоків;
- Посилення контролю за дотриманням внутрішнього міграційного законодавства;
- Повага людської гідності репатріантів, заохочуючи їх до добровільного повернення;
- Наявність належної інфраструктури та створення умов проживання для осіб, які звертаються за визнанням статусу біженця або тих, хто потребує додаткового захисту, а також для осіб, визнаних біженцями чи осіб, які потребують додаткового захисту;
- Наявність належного механізму та програми регулювання нелегальних мігрантів [76].

Україні вкрай необхідно зберегти свій людський, науковий та освітній потенціал. Запобігти міграції економічно активного населення можна лише забезпечивши створення необхідних умов для її ефективного використання. Такі умови створюють високопродуктивні робочі місця, які виробляють продукцію, яка є конкурентоспроможною та користується попитом на внутрішньому та світовому ринках. Тому міграційна політика має будуватися в поєднанні зі стратегією соціально-економічного розвитку країни, яка базується на системному та комплексному підході до створення привабливого інвестиційного середовища та відновлення довіри до влади, ефективного використання людського потенціалу та забезпечення високого рівня життя.

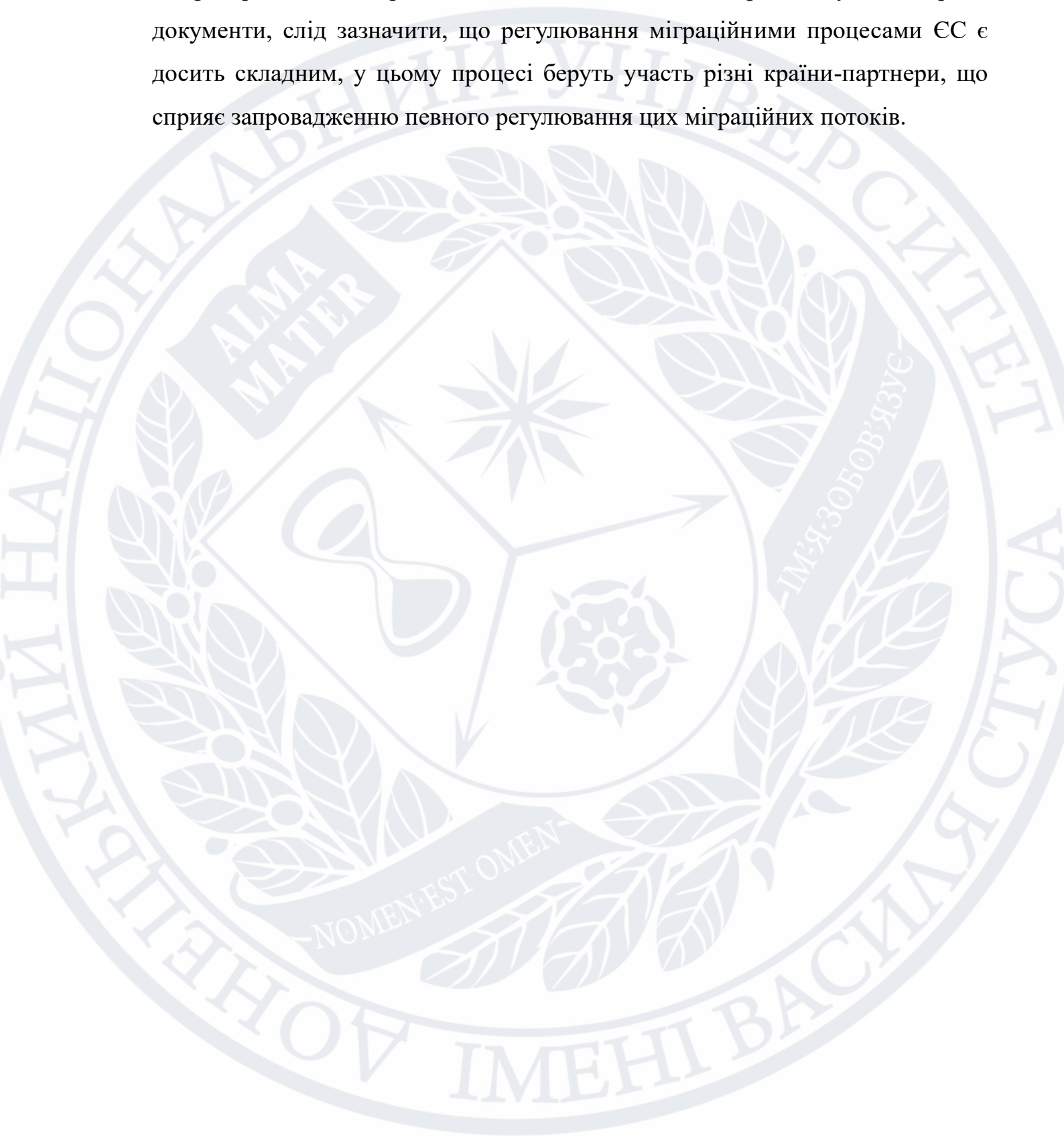
Висновки до розділу 3

Статус країни-кандидата на членство в ЄС відкриває нові можливості та перспективи для України, особливо в умовах масштабної та довготривалої війни. У той же час, кандидатура з її перевагами передбачає складні завдання та виклики і не гарантує членства в ЄС. Особливо це демонструє контрастний досвід країн Західних Балкан. Прогрес України на шляху до членства в ЄС пов'язаний з ефективною імплементацією положень Угоди про асоціацію, імплементацією відповідних рекомендацій Європейської Комісії, прискоренням внутрішніх переходів, виконанням відповідних рекомендацій Європейської Комісії, особливо адаптації українського законодавства до нормативно-правового простору Європейського Союзу. Найважливішим є бажання та рішучість офіційних осіб Брюсселя зробити наступні кроки щодо наближення до переговорів з Україною про членство в ЄС.

Перед Україною стоїть складне завдання: відновлення та зміцнення кадрового потенціалу в повоєнний період. Війна знищила тисячі виробничих потужностей і мільйони робочих місць, деякі з яких вже ніколи не буде відновлено. І потреба в конкурентоспроможності вимагатиме не простої реконструкції (старих потужностей, стандартів і технологій виробництва), а підготовки нових якісних працівників, здатних ефективно працювати в цьому середовищі. За таких умов ризик подальших економічних збитків для країни вже не буде неминучим. Міграційні проблеми ростуть, а в воєнний період їх подолати практично неможливо, варто сконцентрувати усі сили для припинення воєнних дій на території України та перемоги нашої країни, також важливо виконувати усі поставлені цілі прописані у Стратегії державної міграційної політики, задля збереження людського ресурсу, відновлення та розбудови України.

Оцінюючи перспективи міграційних процесів ЄС, слід зазначити, що після кожної міграційної кризи складається новий план вирішення проблеми міграції та надання притулку для отримання безпеки. Останніми роками європейські країни все більше посилюють контроль за зовнішніми кордонами

та міграційними потоками. Існують також угоди про співпрацю між країнами і про розподіл мігрантів, особливо біженців. Проаналізувавши різні документи, слід зазначити, що регулювання міграційними процесами ЄС є досить складним, у цьому процесі беруть участь різні країни-партнери, що сприяє запровадженню певного регулювання цих міграційних потоків.

ВИСНОВКИ

Переміщення населення є наслідком процесу глобалізації і має об'єктивний характер. Значення міграції пов'язане насамперед з формуванням контурів глобального світу, сповненого потрясінь і протиріч у всіх аспектах: військовому, політичному, соціокультурному, економічному та інформаційному. Зупинити міграційний процес неможливо, принаймні, демократичним шляхом. Сьогодні міжнародна трудова міграція поширена на всіх континентах і має глобальний характер. За оцінками експертів, понад 3% населення світу зараз проживає за межами країни свого походження.

Дослідивши міграційну політику Європейського Союзу (ЄС), можна зробити висновок, що основними напрямками реагування на міграційну кризу є скорочення кількості нелегальних мігрантів, посилення прикордонного контролю, спільна політика притулку та легальної міграції, що включає інтеграцію та розвиток в країні походження, а також запровадження системи квотування мігрантів. Таким чином, існує необхідність повного перегляду міграційної політики ЄС та запровадження нового підходу до вирішення проблем нелегальної міграції та ісламізації європейського населення. Запропонований напрямок має бути інтегрований у спільну зовнішню політику ЄС, зокрема в політику європейської безпеки. Боротьба з нелегальною міграцією має найважливіший стратегічний пріоритет зовнішньої політики ЄС у контексті майбутнього розширення. Основним принципом міграційної політики ЄС є створення всіх умов для мігрантів, які прибувають до регіону легально. Мігрантам надаються такі ж права та обов'язки, як і місцевим жителям. Європейська міграційна система змінюється, але її перевагою є те, що вона не похитнулася в Маастрихті і продовжує повністю відповідати сучасним викликам. Слід також зазначити, що Європа сьогодні відчайдушно потребує молодих висококваліфікованих працівників через швидке старіння населення та зниження рівня народжуваності. «Зелена карта» (подібна до американської грін-карти) є відповідним засобом залучення таких талантів.

Однак ліберальний підхід, який міститься майже в усіх міграційних угодах, збільшує приплив мігрантів і призводить до виникнення міграційної кризи.

Основними причинами професійної міграції є несприятливі економічні умови, низька заробітна плата, недостатнє фінансування наукової та освітньої сфер, нерозвиненість наукомістких виробництв у країні походження. Проте в країнах, які приймають трудових мігрантів, спостерігається протилежна ситуація. Це означає вищі зарплати, більші можливості для професійної самореалізації, розвинену інноваційну інфраструктуру та вищі темпи НТП.

Проаналізувавши вплив міграційних процесів на українську економіку як і багато інших європейських країн, Україна страждає від стрімкого скорочення населення, яке посилюється війною та міграцією. Скорочення чисельності населення в європейських країнах спричинене цілою низкою факторів, серед яких зниження рівня народжуваності, старіння населення та міграція. У випадку України, війна змусила мільйони українців покинути свої домівки і змусила їх мігрувати в країну і з країни, що значно прискорило скорочення населення. Міграційний процес вплинув на ринок праці, соціальні послуги та загальну економічну ситуацію в країні. Війна збільшила ризики та невизначеність, створила перешкоди для вільного переміщення факторів виробництва, в тому числі робочої сили, порушила систему ринку праці та його ефективне функціонування. Економічні проблеми в поєднанні зі значною внутрішньою міграцією та напливом біженців призвели до масової втрати робочих місць і доходів. Зростання безробіття, соціальна ізоляція, гендерна нерівність, дискримінація на робочому місці, в тому числі серед молоді, та широке поширення бідності є одними з основних негативних соціальних наслідків війни.

За результатами проведеного кореляційно-регресійного аналізу виявлено, що найбільшою мірою на зміни обсягу ВВП України впливають: кількість іммігрантів в Україні, грошові перекази в Україну, прямі іноземні інвестиції, рівень безробіття та експорт товарів, у свою чергу імпорту товарів не мав такого важливого значення для внутрішнього валового продукту країни.

У той час як усі показники впливають на ВВП з позитивного боку, рівень безробіття призводить до збільшення частки недоотриманого ВВП, який Україна втрачає внаслідок неповної зайнятості робочої сили. У роботі було описані лінії тренду та спрогнозовані вище перелічені показники на період 2023-2025 років.

Україна потребує збереження свого людського, наукового та освітнього потенціалу. Єдиний спосіб запобігти міграції економічно активного населення - створити умови для його ефективного використання. Такі умови створюють продуктивну зайнятість, виробництво конкурентоспроможної продукції, яка користується попитом на національному та світовому ринках. Тому міграційна політика має будуватися у взаємозв'язку з національними стратегіями соціально-економічного розвитку на основі системного та комплексного підходу до створення привабливого інвестиційного клімату та відновлення довіри до влади, ефективного використання людського потенціалу та забезпечення високих стандартів життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Німчина О.В., Староверів О.В. Узагальнення моделі руху населення та обґрунтування її необхідності. *Економіка та математичні методи*. 2015. № 3. С. 3—19.
2. Похлебаєва А. Поняття міграції та її класифікація. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2015. № 3. С. 4—10.
3. Пуригіна О. Г., С.Е. Сардак. Міжнародна міграція: навч. посіб. К.: ВЦ „Академія”. 2007. 312 с.
4. Гурина К.А. Міжнародна трудова міграція на сучасному етапі трансформації економіки України. С. 3—39.
5. Давиденко О.Л. Міжнародні економічні відносини: навч. метод. комплекс для студентів. 2016. 255 с.
6. Важенкова Т.М. Зовнішня трудова міграція: стан та перспективи розвитку. Сучасні проблеми правознавства: збірка наукових праць. 2016. № 11. С. 28—33.
7. Кравченко В.Г. Визначення поняття трудової міграції. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 375—379.
8. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції. *Форум права*. 2008. № 1. 0С. 130—133.
9. Фірсов І.В. Міжнародна трудова міграція та її вплив на забезпечення економічної безпеки. *Міграційне право*. 2016. № 1. С. 13—15.
10. Полякова Ю. Внутрішньо-регіональні особливості міграційних процесів в Україні. *Регіональна економіка*. 2004. №1. С. 91—98.
11. В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 406 с.
12. Миценко І.М., Стежко Н.В. Міжнародна економіка: навч. посіб. Кіровоград: КНТУ, Поліграф-Сервіс. 2013. 640 с.
13. Офіційний сайт світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення 25.04.2023)

14. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД. 2018. 472 с.
15. Равенштайн Е. Г. «Закони міграції». *Статистичний журнал Лондонське товариство*. т. 15. №3. Лондон. 1876. С. 45–50.
16. Кизима І. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України. Наукові праці Київського національного торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2009. № 15. С. 365–369.
17. Шкурат М.Є., Лісна В.Г. Міжнародна міграція робочої сили у системі міжнародного бізнесу. II Міжнародна науково-практична конференція “Science and technology: problems, prospects and innovations”. Osaka, Japan. CPN Publishing Group. 2022. 715 p.
18. Лібанова Е. М. Населення України. Трудова еміграція в Україні. *Економіка України НАН України*. 2010 . 7–14 с.
19. Роменчак О. Визначення та класифікація міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
20. Черномаз К.Г., Овсяк Є.В., Коваленко Є.В. Тенденції міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2018. № 18. С. 86–92.
21. Кисільова Т. Регулювання трудової міграції. *Праця і зарплата*. 2006. №19. С. 6–12.
22. С. Ю. Лазебник, Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар. Зарубіжні українці. Довідник. Київ: Україна. 1991. 252 с.
23. Книш С. Особливості міжнародно-правового механізму у боротьбі з нелегальною міграцією в сучасних умовах. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 9. С. 22–24.
24. Міжнародна організація праці. Леонтій Н. Тенденції розвитку робочої сили міграція в країнах Європейського Союзу URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua>. (дата звернення 30.04.2023)

25. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД. 2018. 472 с.
26. М. А. Губіна. Світова економіка та міжнародні економічні відносини. Практикум: навч. посібник. М.: Видавництво Юрайт. 2017. 426 с.
27. Бріч В.Я. Роль міграції робочої сили у формуванні світового ринку праці: Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій. *Регіональний аспект*. 2010. С. 737–739.
28. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України. *Галицький економічний вісник*. 2010. Вип. 27. №2. С. 26–34.
29. Яковець О.В. Середня і вища освіта України і розвинутих країн Європи – спільне, від'ємне. Проблеми освіти: Наук.-метод. збірник НМЦ ВО МОН України. Київ. 2005. Вип. 46. №2. С. 32–39.
30. Борхас Г. Друзі чи незнайомці: вплив іммігрантів на США. *Економіка*. New York: Basic books. 1990. 274 с.
31. Масей Д. Синтетична теорія міжнародної міграції. Світ у дзеркалі міжнародної міграції: Наукова серія: міжнародна міграція населення: 2002. Вип. 10. С. 167.
32. Івахнюк І.В. Міжнародна трудова міграція. Економічний факультет МДУ, ТЕІС. 2005. 286 с.
33. Рибаківський Л.Л. Міграція населення. Стадії міграційного процесу. 2001. Вип. 5. 160 с.
34. Чамі, Р., А. Барахас, Т. Косіmano, К. Фуленкамп, М. Гапен і П. Монтіель. Макроекономічні наслідки грошових переказів, Міжнародний валютний фонд. Вашингтон, округ Колумбія. Вип. 259. 2008.
35. Європейська комісія. URL: https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення 11.05.2023)
36. Аналітична записка sfera pratsi i COVID-19 (2020), “Policy Brief: The World of Work and COVID19”. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_policy_brief_world_of_work_and_covid_19_russian.pdf (дата звернення 11.05.2023)

37. Трудова міграція на пострадянському просторі: плюси та мінуси. Погляд зсередини. URL: <https://carnegie.ru/2013/06/26/ruevent-4172> (дата звернення 15.05.2023)
38. Бертоккі Граціелла і К'яра Строцці. «Еволюція громадянства: економічні та інституційні детермінанти». Журнал права та економіки. 2010.
39. Департамент економіки та соціальних питань Народонаселення (2019), «Міжнародний мігрант запас 2019». URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimate_s2/estimates19.asp (дата звернення 24.05.2023)
40. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку. *Міжнародний менеджмент*. 2017. № 4. С. 23–28.
41. Міжнародний валютний фонд, Еміграція та її економічний вплив на Східну Європу. *Дискусійна записка персоналу*. МВФ 16/07. 2016.
42. Beine M., Docquier F., Rapoport H. Measuring International Skilled Migration: A New Database Controlling for Age of Entry. *The World Bank Economic Review*. 2007. № 2. P. 249–254.
43. Friberg J.H. New Patterns of Labour Migration from Central and Eastern Europe and its Impact on Labour Markets and Institutions in Norway: Reviewing the Evidence. *Labour Mobility in the Enlarged Single European Market*. 2016. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/S0195631020160000032002/full/html>. (дата звернення 24.05.2023)
44. Сімпсон Н. Б., Спарбер К. Короткострокові та довгострокові детермінанти потоків малоосвічених іммігрантів у штати США. *Південний економічний журнал*. 2013. № 2. С. 414–438.
45. Бербенець О.В. Основні тенденції та наслідки міжнародної трудової міграції. *Агросвіт*. 2015. № 15. С. 26–29.
46. Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М. Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 7–9.

47. Романенко І. О. Статистичний аналіз трудової міграції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. Київ. 2015. 20 с.
48. Бабенко О. Г. Міграційна політика Української держави на сучасному етапі (політологічний аспект): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 1997. 26 с.
49. Максименко С. В. Міграційна політика сучасної держави (концептуально-правовий аналіз). Одеса: Астропринт. 2009. 464 с.
50. Про Концепцію Державної міграційної політики. Указ Президента України № 622/2011 від 30.05.2011. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>. (дата звернення 26.09.2023)
51. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 482-р. від 12.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 26.09.2023)
52. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 3 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.09.2023)
53. Чечель О. М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. Вісник Академії митної служби України. *Державне управління*. 2013. №2. С. 103–111.
54. Ефективність механізму регулювання міграції населення: теоретико-методичні основи оцінювання. М. М. Біль. URL:https://re.gov.ua/re201702/re201702_073_BilMM.pdf (дата звернення 28.09.2023)
55. Geddes A. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London. Thousand Oaks. New Delhi, 2003.
56. УНІАН. Інформаційне агенство. Європарламент підтримав приєднання Хорватії до Шенгенської зони. URL:

<https://www.unian.ua/tourism/news/shengenska-zona-yes-yaki-krajini-vhodyat-i-yaki-krajini-gotyuyutsya-priyednatisya-12041235.html> (дата звернення 28.09.2023)

57. Шиманська Я. Стратегія Європейського Союзу перед обличчям міграційної кризи: пріоритети, бар'єри, ефекти. дослідження ВАС. 2017. № 3. С. 159–186.

58. Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum. URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13440.en08.pdf>

59. М. Буроменський, І. Кудас, А. Маєвська, Б. Семенов С, Тешенко В. С. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. 2005. 336 с.

60. Офіційний сайт Євростату. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home> (дата звернення 19.10.2023)

61. Європейська Рада Європейського Союзу. Як ЄС керує міграційними потоками. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/managing-migration-flows/> (дата звернення 19.10.2023)

62. Worldometer. Населення України. URL: <https://www.worldometers.info/world-population/ukraine-population/> (дата звернення 22.11.2023)

63. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/> (дата звернення 22.11.2023)

64. Портал міграційних даних. Ключова міграційна статистика України. URL: https://www.migrationdataportal.org/internationaldata?i=stock_abs_&t=2015&cm49=804 (дата звернення 22.11.2023)

65. Аналітичний портал. Слово і діло. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення 23.11.2023)

66. Європейська Бізнес Асоціація. Трудова міграція: чи побільшає українських заробітчан у 2022 році. URL: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya->

chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi/ (дата звернення 23.11.2023)

67. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 23.11.2023)

68. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення 23.11.2023)

69. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/> (дата звернення 23.11.2023)

70. Вплив міграційних процесів на економіку України. Економіка і суспільство. Випуск № 49. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2307/2229> (дата звернення 24.11.2023)

71. European council on foreign relations. Three lessons from Europe's response to Ukrainian migration. URL: <https://ecfr.eu/article/three-lessons-from-europes-response-to-ukrainian-migration/> (дата звернення 24.11.2023)

72. Державна прикордонна служба України. Європейська інтеграція. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/ugodi-mizh-ukrainoyu-ta-s> (дата звернення 24.11.2023)

73. Landmines Still Pose a Threat to Two Million Ukrainians, United Nations Ukraine, URL: <https://ukraine.un.org/en/123917-landminesstill-pose-threat-two-million-ukrainians>.

74. Рада Європейського Союзу. Як ЄС керує міграційними потоками. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/managing-migration-flows/> (дата звернення 30.11.2023)

75. Шкурат М.Є., Лісна В.Г. Міграційна політика Європейського Союзу. Електронне фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2023. Вип. 39, С. 165-170.

76. Європа без бар'єрів. Стратегія міграційної політики до 2025 року: основні положення. URL: <https://europewb.org.ua/strategiya-migratsijnoyi-polityku-do-2025-roku/> (дата звернення 30.11.2023)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

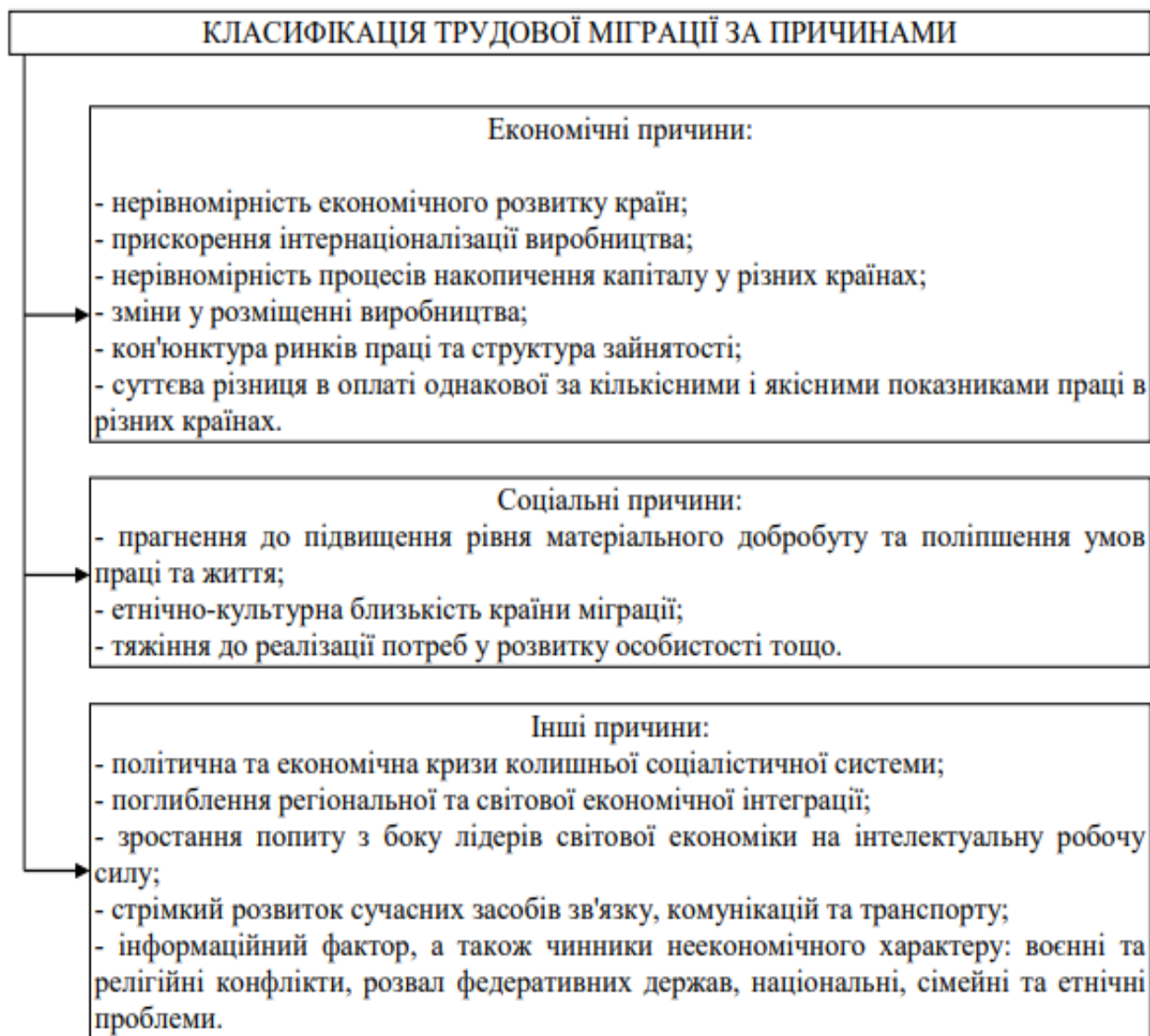

Рисунок А – Класифікація трудової міграції за причинами

Джерело: [20]

ДОДАТОК Б

Таблиця Б – Класифікація видів трудової міграції

Класифікаційний критерій	Вид	Сутність
За термінами	Постійна	Працівники не повертаються
	Тимчасова	Строкові контракти, що передбачають повернення працівників
	Маятникова	Регулярні поїздки з дому на немісцеву роботу або навчання.
	Сезонна	Переміщення працівників до місця роботи на певний період року з подальшим поверненням до роботи
За напрямом переміщення	Еміграція	Виїзд з країни
	Імміграція	В'їзд в країну
	Реєміграція	Повернення емігрантів на батьківщину
За характером	Пряма	Мігранти переходять на роботу в компанії, де вони раніше не працювали
	Опосередкована	Переведення в інший регіон з працевлаштуванням у тій самій компанії
За формою трудової угоди	Індивідуальна	Переміщення однієї особи
	Коллективна	За участі державних та неурядових організацій
За формою реалізації	Суспільно організована	Реалізується самими мігрантами за власний кошт, без зовнішньої матеріальної чи організаційної підтримки
	Неорганізована	з наданням громадянства в приймаючій країні
За статусом у країні призначення	Асиміляційна	Без надання громадянства в приймаючій країні
	Неасиміляційна	Міграція з декларацією з метою участі в трудовій діяльності та легального працевлаштування в країні перебування
За ступенем легальності та можливостями статистичного обліку	Неофіційна легальна	Переїзд з туристичною метою, а згодом працевлаштування та реєстрація в іншій країні
	Нелегальна	Подальше пересування з незареєстрованим працевлаштуванням
	Міграція жертв злочинних угруповань	Залучення до нелегальної діяльності за кордоном проти їх волі

Джерело: Створено автором на основі [25]

ДОДАТОК В

Таблиця В – Теорії формування міжнародної міграції трудових ресурсів

Теорія	Прихильники	Сутність теорій
Неокласична мікроекономічна теорія	У.С. Джевонс, Дж.Б. Кларк, А. Пігу, А. Маршалл	Передбачає рух окремо взятого індивіда у процесі міграції на основі його особистісних підрахунків в системі «витрати-вигоди» від міграції.
Теорія людського капіталу	Л. Сжаастад	Особа чи домогосподарство мігрують із метою примноження власного капіталу «людського капіталу», тобто заради здатності отримати більший дохід протягом усього наступного життя внаслідок переїзду в іншу країну. Таким чином, концептуальні положення згаданої теорії зводяться до того, що інвестиції людини в міграцію, а також інші види діяльності (навчання, охорону здоров'я тощо) здійснюються винятково на раціональній основі – заради отримання в майбутньому певної вигоди, у першу чергу, матеріальної.
Нова економічна теорія міграції	О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд	Заснована на мікроекономічному функціональному аналізі та виходить з того, що рішення про міграцію приймається не окремими індивідами, а колективно членами домогосподарств чи родин. При цьому за мету відправлення на роботу за кордон членів родини приймається не тільки максимізація очікуваного доходу, але й мінімізація ризиків, пов'язаних із недостатнім розвитком в своїй країні ринків праці, страхування, кредитування.
Теорія сімейної міграції	Дж. Борджас Дж. Минсер	Дорослі члени родини можуть по різному оцінювати дивіденди від міграції. Оптимальна стратегія сімейної пари залежить від ступеня кореляції переваг від міграції, які бачать чоловік та дружина. Ця теорія поєднує економічний, соціальний та психологічний підходи до пояснення міграції
Теорія факторів тяжіння-виштовхування	Е. Равенштайн Г. Джером, І. Лі, А. Левіс	Міграція розглядається як функція відносної привабливості країн в'їзду і виїзду, а наявність перешкод, що виникають зі збільшенням відстані між цими країнами – в якості обмежень міграційних процесів.
Теорія сегментованого ринку праці	С. Сассен, Е.М. Петрас	Описує первинний та вторинний сектори через існування попиту на робочу силу між розвиненими країнами. Первинний ринок характеризується високою оплатою праці та стабільною роботою для національної

		робочої сили. Однак, відсутність постійного робочого місця та низька оплата праці на вторинному ринку призводить до формування потоку трудових мігрантів.
Теорія світового ринку праці	Дж. Борхас	Світовий ринок праці не має чітко визначених територіальних меж і формується та функціонує в результаті задоволення попиту та пропозиції на трудові ресурси в рамках глобальної економіки.
Теоретична концепція економіки світогосподарських зв'язків	П. Ліндерт	Міжнародна трудова міграція є важливою класифікаційною одиницею, яка виступає регулятором міжнародних економічних відносин.
Теорія міграційних мереж	Д. Мессі, А. Симмонс	У країнах походження та призначення формуються "міграційні мережі", початок яким поклали "мігранти-першопрохідці", які сприяють міграційному процесу наступних хвиль мігрантів. Отже, після досягнення певної критичної кількості мігрантів соціальні міграційні структури автономно підтримують міграційний процес.
Синтетична теорія	Д. Массей	Міжнародна міграція є наслідком економічного розвитку. Спочатку учасники міграції виїжджаючи у розвинену країну зазвичай не мають наміру залишатися там назавжди, і тільки під впливом певним обставин (більшменш хороших умов праці) їх мотиви можуть змінитися.
Концепція трьох стадій міграційного процесу	Л. Рібаковський	Завершений міграційний процес, згідно поглядів науковця складається з трьох основних стадій, що тісно пов'язані між собою: 1) вихідної (підготовчої) стадії, що представляє собою процес формування територіальної рухливості населення; 2) основної стадії, тобто безпосереднього акту переселення; 3) заключної стадії, що виступ як приживаність мігрантів на новому місці

Джерело: Створено автором на основі [27-33]

ДОДАТОК Г

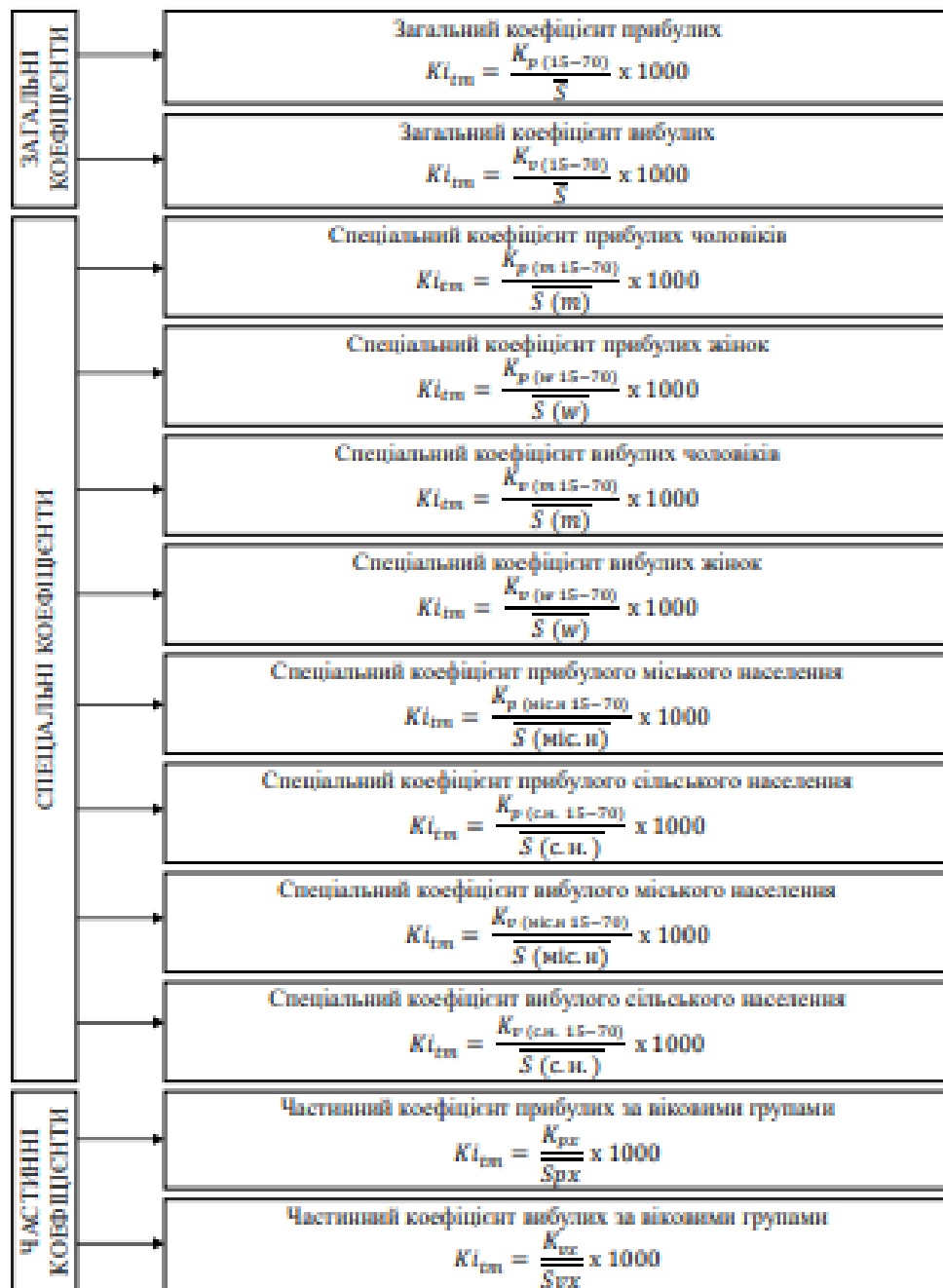

Рисунок Г – Система аналітичних показників статистичного оцінювання інтенсивності трудової міграції

Джерело: [46]

ДОДАТОК Е

КІЛЬКІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЯКІ ОТРИМАЛИ
ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ В КРАЇНАХ ЄС, СТАНОМ на липень 2023 р.

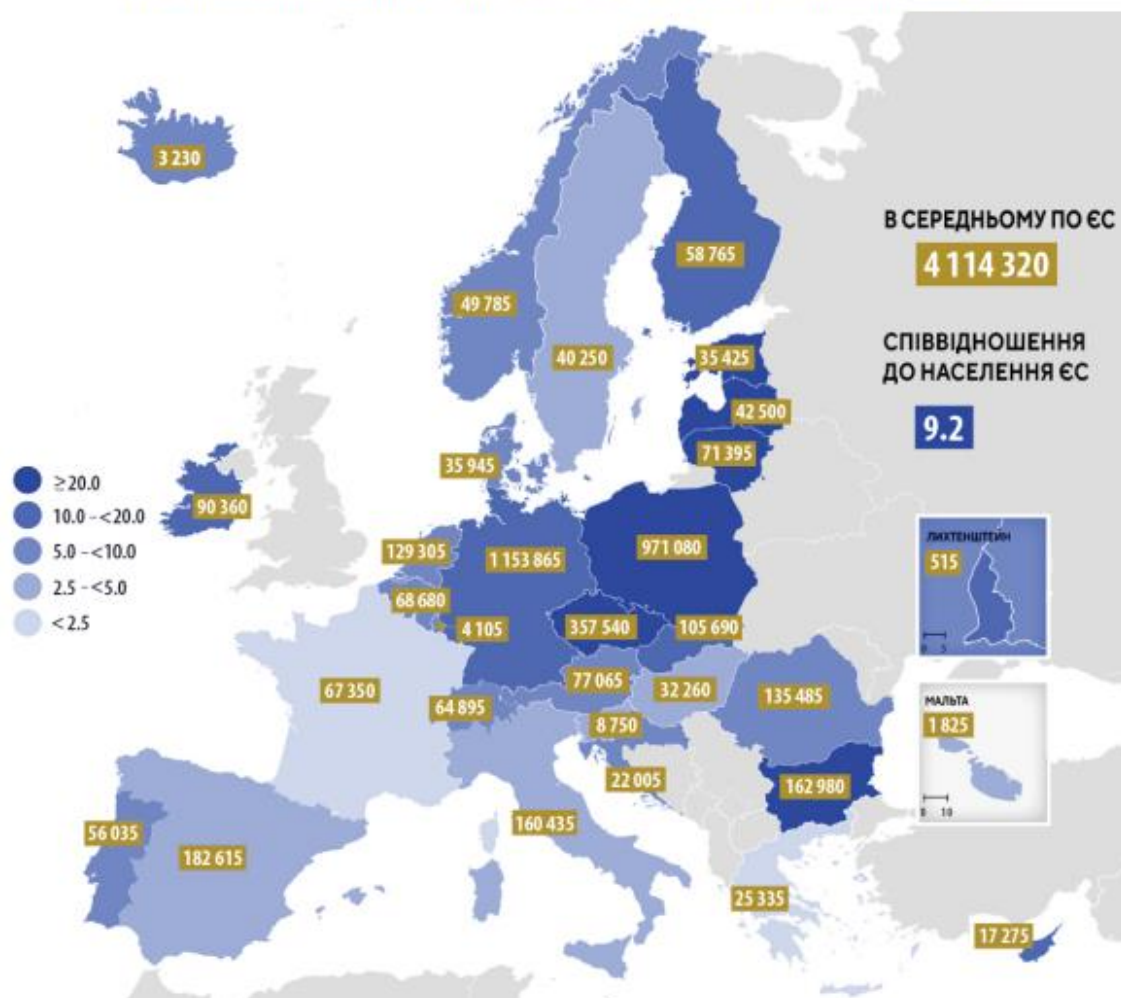

Рисунок Е – Кількість громадян України, які отримали тимчасовий захист в країнах ЄС, станом на липень 2023 року, осіб

Джерело: [60]